

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT FAKÜLTESİ
MEZUNLARI CEMİYETİ
AYLIK YAYIN ORGANI

İKTİSAT DERGİSİ

MART 1968

SAYI 45

CİLT : 8

250 KURUŞ

UNKAPANI - Atatürk Bulvarı - Manifaturacılar Çarşısı 3501 - 3502

YENİ BÜROSUNDA HİZMETİNİZDEDİR

Telefonlarımız : 22 35 73 - 27 72 53 olup değişmemiştir.

İKTİSAT DERGİSİ

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT FAKÜLTESİ
MEZUNLARI CEMİYETİ YAYIN ORGANIDIR

İktisaden zayıf bir millet fakrî sefaletten kurtulmaz; Kuvvetli bir medeniyete, refah ve saadete kavuşamaz; İctimai ve Siyasî felâketlerden yakasını kurtaramaz.
K. ATATÜRK

C İ L T : VIII

S A Y I : 45

M A R T 1 9 6 8

Flatı : 2.5 TL.

Yıllık: 30-6 Aylık: 15 TL.

Sahibi : Cemiyet Adına OKTAY EMED

Yazı İşleri Müdürü : NİHAT BATUR

İdare Müdürü : FARUK ÇEHRELİ

İdare Yeri : Tünel Galip Dede Cad. No. 48/1

Telefon : 44 04 36 - 49 89 03

Basıldığı yer : YENİLİK BASİMEVİ

YAZI HEYETİ :

İstanbul

Fazlı AYVERDİ
Nihat BATUR
Solmaz BURAL
Faruk ÇEHRELİ
Alpay ERDOĞAN
Zeki ERGİNSU
Şemsettin GÜLER
Atalay ŞAHİNOĞLU
Gül TURGUT
Rıdvan YÜKSELEN

Ankara

İmrân AYKUT
Oktay EMED
Hamdi MEHTER
Fahrettin TUNÇÖZ
Meliha TURKAN

İÇİNDEKİLER

2. Derginin Sesi ***
3. Ekonomik Durum Nihat BATUR
7. Dolar Krizinin Türkiye'ye Etkileri ... Hamdi MEHTER
9. Ayın Ekonomik Olayları Faruk ÇEHRELİ
13. İşletme Fakültesinin
Fonksiyonları Prof. Kemal TOSUN
19. Devlet Rejimleri Suha Tuğrul AKSOY
25. Bulgaristan'da Türk Azınlığının
Nüfus Gelişmesi Dr. Nazif KUYUCUKLU
29. Marketing'in en güçlü motoru-MODA Eyüp KARADAYI
30. Türkiye'nin İş-gücü ihtiyacı Orhan BULDAÇ
32. Dünyada Dış yardım Temayülleri ve
Türkiye Dr. İbrahim POROY

Derginin Sesi !..

Sevgili ve Değerli Okuyucularımız,

Her sayısında sizlere daha fazla birşeyler vermek azminde olan Derginiz bu sayısında da aynı gayelerle hazırlandı. Bir taraftan bütün dünya ekonomisini sarsacak gibi görünen Altına hücumu ele alan bir yazıyı tetkikinize sunarken, diğer yandan mezunlarımız arasında son günlerde fazlaca tartışılan «İşletme İktisadî Fakültesi» nin kuruluşu üzerinde titizlikle duruldu. Önümüzdeki yıl resmen tedrisata başlayacak olan Fakültenin, İktisat Fakültesinden ayrı bir kuruluş olarak doğmasının nedenlerini kuruculardan Sayın Prof. Dr. Kemâl Tosun'un kalemlerinden takip edeceksiniz. Sayın Prof. Tosun'un iki kısım olarak ele aldığı yazılarının devamını, Dergimizin 46 ncı sayısında bulacaksınız. Bu yazının tetkikinden sonra umarız ki bir işletme fakültesinin kurulmasının şart olup olmadığı daha iyi anlaşılacak münakaşa edilebilecek tir.

Yukarıda ve her vesileyle temas ettiğimiz gibi sizlere daha iyi hizmet etmek amacıyla çeşitli sahalara yayılmış iktisatçılarımızdan değişik konularda yazılar alarak bilgilerinize sunuyoruz. Bunun dışında Dergi yazı heyetindeki arkadaşlarımız, muhtelif zamanlarda derlenen İktisadî konularda, konferans ve oturumları yakından izliyerek makale halinde dergimizde neşrettiriyorlar. Bu hizmetimizi yurd içindeki İktisatçı mezunlarımıza yaptırdığımız gibi yurd dışında bulunan, temasımızı muntazam devam ettirdiğimiz, mezunlarımıza da yaptırıyoruz. Onlar da büyük anlayış göstererek seve seve bu hizmetlerini yapıyorlar.

Gerek sizlerin gerekse onların inanç dolu bağları hepimizin olan «İktisat Dergisi» ne bizleri daha fazla eğilmek mükellefiyetiyle başbaşa bırakıyor.

Sevgi ve Saygılarımızla

İKTİSAT DERGİSİ

Ekonomik Durum

Doların Kıymetini Koruma Çabaları

Nihat BATUR

Uluslararası ödeme vasıtası vasfını kazanmış paralardan sterlinin 1967 nin son aylarında uğradığı kriz, devalüasyonla neticelendikten sonra sterlin blokuna dahil devletlerin de sırayla paralarını devalüe etmeleri, doların durumunu sarsacak son işaret olmuştur. Nitekim, daha yeni yılın ilk günlerde Johnson, muhtemel krizin yaklaşması karşısında, Amerikan halkına doların kıymetini korumak maksadiyle hükümetin aldığı kararları açıklamak zorunda kalmıştı. Fakat, bu açıklama zaten bacayı sarmaya başlayan yangına körükle gitmek gibi bir tesir yaratmış; bilhassa Batı Avrupa ülkelerinde endişelerin artmasına sebep olmuştur. Böylece uluslararası para sistemi, sterlinin devalüasyonundan sonra, Amerikan dolarının sıkışık durumuyla bir kere daha tehlikeye girmiş oldu. Bu durum, Amerika'yı idare edenleri olduğu kadar millî paralarını dış ödemeler bakımından dolara bağlamış olan devletleri de krizin biran evvel atlatılması bakımından gerekli, acil tedbirler almaya sevketti. Ancak, bu tedbirlere temas etmeden önce satırlarımızda kısaca da olsa meselenin nedenlerini gözden geçirelim.

Amerikan dolarına bir anda indi-

rilmek istenen bu darbe, için için yanan bir at yangını gibi zaman zaman kuvvetlenip zaman zaman zayıflayarak günümüze kadar gelmiştir. Bu itibarla Amerikan dolarına olan dış itimadın zayıflamasının politik nedenlerini, yazımızda ikinci plâna bırakarak ekonomik faktörler üzerinde duralım. Meseleye vuzuh kazandırmak bakımından 1929 dünya buhranına kadar inmek gerekir. Her ne kadar XIX ncu yüzyılda da iktisadî buhranlar olmuş, fakat, asla bu derece korkunç neticeler doğurmamıştı. 1929 buhranı kapitalist düzeni hallaç pamuğu gibi atmakla kalmamış; köylüye, küçük esnafa kadar inerek, dünyanın her yanında bütün insanlığı sarsmıştır. Amerika'da biranda patlak veren korkunç 1929 iktisadî krizi derhal Avrupa'ya yayılmış ve bilhassa Amerika'dan kredi alma imkânları kaybolan Orta ve Doğu Avrupa devletlerinin çok müşkül durumlara düşmelerine sebep olmuştur. İşte, tam bu sırada Almanya'nın harp tazminatını ve borçlarını ödiyemez hale düşmesi, Amerika'nın bu borçları bir yıl temdidine rağmen; Avrupa'da başta İngiltere olmak üzere büyük zararlara sebebiyet vermişti. İngiltere'de ani döviz sıkıntısının doğuşu sterline itimadı zayıf-

latmış ve elinde sterlin bulunanları altın veya dolar gibi sağlam paralarla değiştirmeye sevk etmişti. Bu durum karşısında tıpkı 1967 son aylarında olduğu gibi, ilk teslim bayrağını çeken İngiltere 1931 yılının eylülünde parasının kıymetini % 30 kadar düşürerek devalüasyona teslim oldu. Aradan 36 yıl geçtikten sonra, ikinci dünya harbini müteakip uzun zamandır zorlanan ekonomisini tekrar parasını devalüe etmekle düzeltmeğe uman İngiltere sadece sterlini % 14,3 nisbetinde düşürmekle kalmamış; sterlin blokuna dahil ülkeleri de arkasından aynı operasyonu yapmaya mecbur bırakacak şekilde sürüklemiştir.

Sterlinin devalüe edilmesi uluslar arası para vasfının zayıflamasına yol açtığı gibi uzun zamandır altın para sistemine dönülmenin öncülüğünü yapan Fransa'ya yeni bir mücadele gücü kazandırmıştır. De Gaulle; Din, ırk, düşünce ve yaşayış gibi değişik dış faktörlere göre dünya ya yayılmış insanlarda tarihten önceki yıllara varan bir alışkanlığın ve gayri iradî inançlarının para olarak yalnız altın üzerinde toplandığını savunuyor ve altını uluslar arası para olarak eski saltanatına kavuşturmak için bütün gücüyle savaş açtığını her fırsatta savunuyordu.

Surası muhakkaktır ki, altın 20 nci asrın başlarına kadar oturduğu tahttan inmiş olmakla beraber paranın bağlı olduğu bir madde vasfını taşıması sebebiyle en küçük monoter dedikodular dahi derhal altın fiatları üzerinde tesirini gösterivermektedir. Kısacası iktisadi hadiseler kadar siyasi ve sosyal hadiselerden de altın fiatları derhal müteessir olmaktadır. Bunun en güzel misalini 1960 yılında seçim kampanyasının hummalı günlerinde yaşayan Amerika vermiş oldu. Kennedy'nin Cumhurbaşkanlığı mücadele devresine rastlayan bu tarihte adayların müstakbel iktisat siyasetine temas eden beyan-

ları dünya piyasasında Amerika'nın çok yakın tarihte bir dolar devalüasyonuna gideceği zehabını uyandırırverdi. Netice, derhal Londra borsasında kendini gösterdi ve dolar 35 dolardan 40-41 dolara kadar yükseldi. O tarihlerde de, tıpkı bugünkü gibi, altın piyasasının yükselişini şu şekilde sebeplere bağladılar.

1 — Amerika dış tediye bilânçosu devamlı açık vermektedir. Bu açığı, bilhassa B. Almanya'daki dolar rezervlerinin artması neticesi tekrar dolar veya altınla kapatma yoluna gidecektir ki bu durum altın fiatlarını dolar karşısında harekete geçirmiştir.

2 — Bilhassa 1958-1959 dan beri devamlı 3,3 milyar dolar'lık altın kaybeden Amerika maliyesi, 1960 da 3 milyar civarında bir kayıpla karşı karşıya kalmıştır. Bütün dünya ülkelerindeki altın stokunun en büyük kısmını elinde tutar vasfını yavaş yavaş kaybetmekte olduğunun işareti olarak kabul edilen bu durumda altın karşısında doların zayıflamasına yol açmıştır.

3 — Harp sonrası Avrupa'sında, Amerika'ya nazaran iskonta hadlerinin kısa vadede daha avantajlı olması Amerika'ya akabileceği yeni sermaye hareketlerini frenlemekle kalmamış, bilâkis Amerikan sermayesinin önemli bir kısmının dışarıya kaymasına sebep olmuştur. Bu durum da Amerikan dış tediye bilânço açığının genişlemesini doğurmuş ve dolar kıymetini azaltan amillerden biri olarak ortaya çıkmıştır.

4 — Daha ziyade İsviçre'den gelen ve ona paralel diğer Avrupa memleketlerinin merkez bankalarınca mevcut dolarını altına tahvil talepleri altın fiatlarının yükselmesinde rol oynayan faktörlerden şüphesiz en mühimi olarak görünmüştü.

5 — Buna bir de ekonomideki ani durgunluk eklenince bütçede ön görülen varidat tahminlerini tahakkuk edemeyece-

gi ve böylece bütçenin açık vereceği endişesi de eklenince mesele büsbütün girdi bir mecraya girivermişti.

O tarihlerde de tek çıkar yolun devalüasyon olduğu hararetle tartışılıyor ve bekleniyordu. Fakat, bu sırada Kennedy'nin başkan seçilmesi ve aslâ devalüasyon düşünülmediğini bilâkis en kısa zamanda altın dolar arasındaki münasebetin tekrar eski seviyesine getirilme çarelerinin alınmakta olduğunu beyanı bir anda spekülatörleri yıldırıverdi. Kennedy'nin bütün gayesi tediye muvazenesi açığını bir devalüasyona gidilmeden kapatmaktı. Bunun için de ekonominin gelişmesi yolunda tedbirlere gitmek lüzumunu hissetti. Ciddi bir durum olmadıkça devamlı denk bütçede ısrar etmek ve aşırı sarfiyatı fiirenlemek ve refah, devrelerinde de bütçe fazlalığı teminine çalışmak; faiz hadelerine büyük bir esneklik tanımak prensiplerini tam manâsiyle uygulayarak buhranı atlatmaya muvaffak olmuştu.

Bu günkü durum sekiz yıl öncesiyle büyük bir benzerlik arz etmektedir. Amerika bir seçim kampanyası içindedir. Kennedy'ler tekrar başkanlığa adaylıklarını koymuşlardır. Bir taraftan Amerika'nın ezeli iç problemi siyah - beyaz mücadelesi had safhaya varmış, diğer taraftan başta Vietnam savaşı sebebiple yapılan askerî harcamalar olmak üzere, turizm giderleri ve Amerikalı sermayedarların Amerika dışı geniş yatırımları (resmî istatistiklere göre bu yatırımların sadece Avrupa'da 14 milyarı aştığı görülmektedir) her geçen yıl biraz daha artarak tediye bilançosunun açıklarını altınla kapamak mecburiyetinde kalması diğer devletlere nazaran altın rezerv üstünlüğünün zayıflamasına yol açmıştır. Buna mukabil, De Gaulle Fransa'sı her geçen gün biraz daha kuvvetlenmekle beraber altın para sisteminde ısrarla durmaya başlamış; e-
lindeki doları devamlı altınla değiştirme talebi, bilhassa sterlinin devalüasyonun-

dan sonra daha kuvvetlenmiş ve Başkan Johnson'un Ocak ayı başındaki açıklaması da aleyhte tezahür edince «altına hücum» diye isimlendiren günün ekonomik konusu doğmuştur.

Bugün, ister dolar sahasına dahil ister sterlin veya doğrudan doğruya altını esas alan bütün dünya İktisatçıları elbirliği ile konuya eğilmiş bulunuyorlar. Gaye, alınacak moneter tedbirlerle uluslararası para vasfını uzun yıllar boyunca taşımış dolara tekrar eski istikrarını kazandırmaktır.

Tıpkı 1960 yılında olduğu gibi doları devalüe etmiyeceğini ifade eden Amerikan hükümeti ilk anda acil bazı tedbirler almak mecburiyetinde kaldı.

1 — Derhal toplanan Amerikan senatosu % 25 nisbetinde muhafaza etmekte olduğu altın karşılığını serbest bıraktı.

2 — İç masrafların kısılması ön görüldüğü gibi vergi nisbetlerini de % 10 bir artış kararı aldı.

3 — Vietnam harp masraflarından kurtulmak üzere harbe son vermek kararıyla barış talebinde bulundu.

4 — Bilhassa İktisaden zayıf ülkelere yapılan geniş yardımlarda da kesinti yoluna gidilme kararı alınmıştır, dış turizmi kısıtlayıcı tedbirler konulmuştur.

5 — Bu arada iskonta haddinde de bir değişiklik yapılmış nisbet % 4,5 tan % 5'e yükseltilmiştir.

Bütün bu ilk tedbirlere paralel olarak altın birliği derhal toplantıya çağırılmış ve orada da bazı kararlara varılmıştır:

1 — Milletlerarası ticarete ve resmî, malî merciler arasında altın 1 ons'u 35 \$ üzerinden alınıp satılacak; buna mukabil serbest piyasada altın fiatı arz ve talebe göre teşekkül edecekti.

2— Londra ve diğer serbest altın borsaları, fiatlarda istikrar temini maksadıyla bir müddet altın alış verişini yapmıyacaklardır.

3 — Nihayet, serbest piyasada altın satan memleketler de istikrar avdet edinmeye kadar altın satılmıyacaktır.

Washington kararları diye isimlendirilen bu toplantı neticesi uluslararası tediyeye sisteminde bir yenilik doğuyor; Altın için biri resmî diğeri serbest olmak üzere ikili fiat sistemi kabul ediliyordu. Karar derhal tesirini gösterdi ve 1 ons'u 45 dolara kadar yükselen altın birden 40 \$'a düştü. Şimdilik hafiflemiş gibi görünen bu kriz ne neticeye varacaktır?!. Kısacası, Washington kararları neticesinde doğan altına çift fiat tatbiki muvaffakiyete erecek midir?!. İşte, şu anda bütün devletlerin iktisat ve maliyecileri kendi paralarının selâmeti ve dışticaretlerinin istikbali bakımından bu konu üzerinde çalışmaktadırlar.

Netice :

Değeri 1934 yılında 1 ons 35 \$ üzeri. den ayarlanan altının; o tarihten bu yana bütün mal ve hizmetlerin fiatlarında büyük değişmelere rağmen, sabit kalması kadar anormal bir şey olamazdı. Krizin esas sebebi bu noktada toplanmaktadır. Washington'da alınan kararlar gereğince uygulanacak çift fiat sistemiyle de bu durum zımnende olsa kabul edilmiştir. Ancak, burada iki ihtimalle karşı karşıyayız:

1 — Elleriinde bir hayli stok altın bulunduran spekülâtörler serbest piyasada

da mübayaalarına 35 \$'ın üstünde devam edecekler; fakat altın piyasa fiatının serbest bırakılması fiatların aşırı derecede yükselmesinde, bir ihtimal, frenleyici rol oynıyabilecektir.

2 — Diğer taraftan, piyasada geçici bir duraklamadan sonra tekrar harekete geçen spekülâtörler yeniden altına hücum kalktıkları takdirde, eski buhranlı devre belki daha korkunç şekilde tekrarlanacaktır. Bu durum, bütün iktisatçıları genel bir kriz endişesiyle derinliğine düşündürmektedir.

Meselenin halline gidilirken, bir altın dolar münasebetinden ziyade uluslararası güç kazanmış tediyeye vasıtası paranın ve milletler arası ödeme sisteminin istikrarlı bir düzende yürütülmesinin teminine çalışılmalıdır. Bunun yegâne yolu, son altın krizinde olduğu gibi, Amerika Birleşik Devletleri ile Avrupa devletlerinin iki ayrı düşünceden hareket etmeyip birlikte tedbirler düşünmelidirler. Bir taraftan Amerikan hükûmeti deflasyonist tesirlerle dış tediyeye bilânço açığını kapatmaya gayret ederken Avrupa devletleriyle birlikte diğer ülke devletlerinin de, ikinci dünya harbinden beri başarıyla yürütülen iktisadi kalkınmanın selâmeti ve dünya para düzeninin bozulmaması bakımından, birbirlerine destek olmaları kadar tabii bir şey düşünülemez. Nitekim, son toplantılarda, Fransa hariç, varılan kararlar bunun en güzel örnekleri olarak istikbale ümitle bakmamıza yol açmaktadır.

Aksine hareket bütün devletleri, bir kere daha büyük sürprizlerle karşılaştıracaktır.

Dolar Krizinin Türkiye'ye Etkileri

Hamdi MEHTER

Uluslararası iki rezerv paranın, dolar ve sterlinin, geçirdiği krizler, az gelişmiş ülkelerin ekonomilerine olumsuz etkiler yapmak yönünden çeşitli sorunlar doğurmıştır.

Bilindiği gibi, batı bloku ile dış ticaret ilişkileri bulunan ülkeler, rezerv paralar yönünden dolar ya da sterlin bölgesine dahildirler. Türkiye dolar bölgesinde yer alır.

Dolar krizi ve bununla ilgili son kararlar, Türk ekonomi politikası ve özellikle Türk lirası üstünde yeniden durmayı gerektiren sorunlar doğurmuştur.

Dolar ve Türk Ekonomisi

Çift altın sistemi uygulama kararı ile, doların devalüe edilmesi şimdilik atlatılmış ise de, Amerikan ekonomisi yönünden ve uzun vadede kriz aynen devam etmektedir. Bu bakımdan, doların ekonomimize etkilerini, 1 — Kısa süreli, 2 — Uzun süreli olarak değerlendirmek gerekir.

1 — Kısa süreli etkiler: Doların aksine, Türk lirası fiilen altına bağlı olmadığından, ve esasen Türkiye'de piyasayı et-

kiliyecek altın borsası bulunmadığından, altına hücumun akisleri ve ekonomimize etkileri önemli bir problem olarak karşımıza çıkmıyacaktır. Nitekim son olaylarda böyle olmuştur; muhtemel bir altına hücum halinde yine böyle olacaktır.

Herhangi bir dolar devalüasyonu, ilk bakışta dış borçları hafifletir gibi görünürse de, bunun doğru olabilmesi şu iki ihtimale bağlıdır: Doların devalüe edilmesi halinde ilgili ülkeler mutlaka karşıt tedbirler alacaklardır. Dolar altına bağlı olduğundan, karşıt devalüasyon, dolara karşı değil, altına karşı yapılmış olacaktır. Bu durumda altın stoku çok olan ülkelerle, altına bağlı dış borcu bulunmayan ülkeler kârlı çıkacaktır. Türkiye ise, altınla ödenecek dış borçlarından elindeki altın stoku miktarınca kârlı ve fakat aynı borcun altın karşılığı olmayan kısmı için zararlı çıkacak; dolarla ödenecek borçlarında değişme olmayacaktır.

2 — Uzun süreli etkiler: Doların başına gelenler, aslında Amerika'nın uluslararası ilişkileri ve ekonomik sarsıntısının bir tezahürüdür. Doları kurtarma için

alınacak tedbirlerin genişliği ve etkisi de yine bu yönde olacaktır. Nitekim Amerika, vergileri ve iskonto haddini artırma, dış yardımları kısıma, turistleri için kısıtlayıcı kararlar alma gibi çeşitli iç ve dış tedbirlere başvurmuştur. Bunların Türkiye için önemi çok büyüktür.

Her şeyden önce dış yardımın kısılması, Türk ekonomisinin gelişmesine olumsuz etkiler yapacaktır. Şöyle ki: Kısıtlama sonucu daha az temin edilen dolarla ithal imkânları azalacak, buna bağlı olarak sanayi gelişme, bir ölçüde istihdam hacmi daralacak, ithal malları ve sınaî maddelerin fiyatları yükselecektir. Başka deyimle, dış yardımın kısılması, dış ödemelerde döviz sıkıntısı ve ithalatın daralması ile, zaten aleyhimize olan ödemeler dengesini büsbütün kötü duruma getirecektir.

Ve Devalüasyon

Ekonomilerde devalüasyona zorunlu kılan nedenleri şu üç grupta toplamak mümkün: 1 — İç fiyatlarda devamlı yük-

selme 2 — Kronik bir dış ticaret açığı 3 — Dövizin prim yapması. Türk ekonomisinde bu üç unsur da mevcuttur. Geçen yaz yapılan para arzını daraltmak gibi geçici ve kısa süreli tedbirler, ekonominin likidite problemini düzeltmek için yeterli değildir. Bu arada, Amerika, doları kurtarma çabası ile dış yardımları kısıncı, yukarıda belirttiğimiz olumsuz ekonomik gelişmeler, bugünkü durumumuza yeni yükler olarak binmekle, ekonomimiz gerçekten sıkıntılı bir döneme girecektir. Bunun ilk görüntüleri ithalat daralması, ithal malları ve buna bağlı üretimde fiyat artışları, dış ödeme zorlukları olacaktır. Ve çok muhtemeldir ki, bu yüzden dış ticarete vaki olacak büyük tıkanmalar, Türk parasının devalüe edilmesini zorlayacaktır.

Sonuç olarak diyeceğiz ki, Türk ekonomisi ve özellikle Türk parasının değerini korumak için uzun süreli tedbirler alınmanın şartları kapımıza gelmiştir. İleriyi görememenin sıkıntılarını yine biz yükleneceğiz.

Ayın Ekonomik Olayları

Faruk ÇEHRELİ

I — TASARRUF BONOLARI HAKKINDA YENİ BİR YÖNETMELİK YAYINLANDI

Tasarruf bonolarının devir, çıkarılması, vâde başlangıcı, ödenmesi, devlet hisseleriyle değiştirilmesi gibi hususları kapsayan tüzük, resmî gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Danıştay'ca da incelenerek uygun görülen tüzük hükümlerinden en önemlisi, bundan böyle tasarruf bonoları «devir ve temlik» edilemeyeceğidir. Ancak, bu konuda bazı istisnâî haller tanınmıştır. Buna göre, bakanlar kurulu kararıyla tasarruf bonoları, devletin iştiraki bulunan müesseselerdeki ve kamu iktisadî teşebbüslerindeki devlet hisseleri, ölüm dolayısıyla, iflâs halinde ve kamuya yararlı dernekler veya vakıflara bağışlanmasında değiştirilebilecektir.

— Makbuzlar Verilecek —

Tasarruf bonolarının çıkarılmasında da yeni usuller getirilmiştir. Bundan böyle tasarruf bonoları, yapılan ödeme ve kesintiler karşılığı olarak her malî yıl başında bir tertip halinde nama muharrer çıkarılacak, vâdesi 10 yıl olacaktır. Bono ile değiştirilmek üzere, tasarruf bo-

nosu ödemesi veya kesintisi yapan gerçek ve tüzel kişilere, vezne alındısına dayanılarak, ilgili vergi daireleri veya saymanlıklarca makbuz verilecektir. Geçici makbuzlar karşılığında da müteakip malî yıl için ihraç edilen tasarruf bonoları dağıtılacaktır.

— 100 veya 5 Bin Liralık Küpüler
Çıkarılacak —

Yüzde 4'den aşağı ve yüzde 7'den yukarı olmamak üzere yıllık faiz nisbeti tesbit edilecek olan tasarruf bonolarının kupürleri 100 liradan aşağı olmayacak, ihtiyaca göre, 200, 500, 1000 ve 5000 liralık kupürler halinde ihraç edilecektir. Tasarruf bonusu ödeme ve kesintilerinin hesabı sırasında ortaya çıkan 5 lira daha az kesirler atılacak, 5 liradan daha yukarı olanlar da 10 liraya çıkarılacaktır.

— Hisselerle Değiştirilebilecek —

Bedellerinin vâdesinde ödenmesinde «kimlik» gösterilecek olan tasarruf bonoları, sahiplerinin muvaffakatile, devletin iştiraki bulunan müesseselerdeki ve kamu iktisadî teşebbüslerindeki devlet his-

selerindeki devlet hisseleriyle değiştirebilecektir. Ancak buna, bakanlar kurulu karar verecektir. Sahip olunacak hisselerin toplam kıymeti ise, her ortak için 30 bin lirayı geçmeyecektir.

II — RUSYA İLE MEMLEKETİMİZ ARASINDA, 1968/1969 DEVRESİNİ KAPSİYACAK 75 MİLYON DOLARLIK TİCARİ ANLAŞMA İMZALANDI

Çift taraflı olarak 75 milyon dolar olan ve 1968/1969 devresini kapsayacak Rus ticaret anlaşması hakkında sayın Ticaret Bakanımız Ahmet Türkölzet özet olarak şunları söylemiştir:

«Sovyet Rusya ticaret temsilcileri ile hükümetimiz temsilcileri arasında 21 gün devam eden müzakereler sona ermiştir. Bu yılki görüşmeler öteki yıllara nazaran daha uzun sürmüştür. Memleketimiz ile Sovyetler Birliği arasındaki 1968/69 devresi ticarî mübadelelerini düzenleyecek ticaret protokolü imzalanmıştır.

Söz konusu ticaret protokolü hükümetimiz adına ticaret dışticaret dairesi ikinci başkanı Cevdet Güven, Sovyetler Birliği hükümeti adına da dış ticaret bakanlığı ihracat genel müdürlüğü bakanı Kuznetsov tarafından imzalanmıştır.

Mezkûr ticaret protokolünün hacmi iki taraflı olarak takriben 75 milyon dolar civarındadır.

Sovyetler Birliğinden 1968-69 devresinde ithal edilecek ham ve sanayi maddelerine karşılık bu devrede mezkûr memlekete başlıca tarım ürünlerimizden çekirdeksiz kuru üzüm, fındık, tütün, narenciye canlı hayvan olduğu gibi, bunların yanında taze elma, taze üzüm ve şarap ile bazı sınaî mamullerimizin ihracı öngörülmüştür. Narenciye ve fındık ürünleri kontenjanı arttırılmıştır.

Bu ticaret protokolü 1 Nisan 1968 tarihinden itibaren yürürlüğe girecektir.»

III — DÜNYA PAMUK İSTİHSALİNDE BU YIL AZALMA MÜŞAHEDE EDİLİYOR

Milletlerarası Pamuk Müşavirleri Komitesinin son yaptığı hesaplamalara göre, bu yıl dünya pamuk istihsalı 47,3 milyon balyaya istinad edecek ve geçen dönemdeki istihsalden 800.000 balya daha az olacaktır.

Amerika, Meksika ve Mısır'daki son hasarlar bu duruma sebebiyet vermiştir. Amerika'daki hasar 7,6 milyon balyaya tesir etmiş ve bu dönem için hesaplanan istihsal; 1895 senesinden beri ilk defa olarak en düşük seviyeye düşmüştür. 1966-1967 döneminin 9,6 milyon balyasına kıyasla, Amerikan istihsalinin % 23 daha düşük olacağı tahmin edilmektedir.

Meksika'da bu yıl, 1966-67 dönemine kıyasla pamuk ekilen tarlalar daha azdır ve istihsalın 2 milyon balyayı aşamayacağı belirtilmektedir. Geçen yılın istihsal rakamları 2,24 milyon balya civarındadır.

Aynı şekilde, Mısır'ın istihsalinde de farkedilir bir düşüklük görülmüş ve geçen yılın 1,9 milyon balya istihsalı, bu yıl için 1,8 milyon olarak hesaplanmıştır.

Orta Amerika memleketlerinin pamuk istihsalinin bu yıl, 1966-67'nin 1,1 milyon balyasına kıyasla daha yüksek olacağı ve Orta Doğu pamuk müstahsili memleketlerin istihsalinde ise, geçen yılın 3,2 milyon balya seviyesinden daha düşük olacağı tahmin edilmektedir.

IV — AITILAR, ABD'NİN İTHAL MALLARI ÜZERİNE YENİDEN VERGİ KOYMASI İHTİMALİ ÜZERİNDE DURUYORLAR

Avrupa Toplulukları Komisyonu başkanı M. Jean Rey, Amerikan liderleri ile yüksek seviyede ticarî görüşmelerde bulunmuştur.

Anlaşıldığına göre, ABD'nin ithal malları üzerine yeniden vergi konması ihtimalinden Avrupa memleketlerinin telâs-

lanması; Amerikan Hükümeti ile M. Rey'in mesleyi ciddi olarak ele almalarına sebep olmuştur.

AET' ABD'nin tediye bilânçosunu düzeltmek gayesi ile ithal malları üzerine sınır vergisi veya ithalât resmi koymasına muhaliftir. Amerikan Hükümeti, resmen bu tip tedbirlere başvurmayaacağını açıklamış ve başlıca sebep olarak da AET'nin tatbikine başladığı Katma Değer Vergisi sisteminin (TVA) Topluluk memleketlerine haksız bir ticarî avantaj sağladığını ve böyle bir avantajın GATT hükümlerine aykırı olduğunu ileri sürmüştür. Bazı çevreler ise; AET Amerika'nın yeni ithalât gümrük nizamnamelerine muhalif olmasına rağmen, ihracat mallarından alınan gümrüklerin % 5 gibi bir nisbette indirilmesine hiç bir itirazı olmayacağını belirtmektedirler. M. Rey'in GATT çerçevesi içinde bu teklifi yapacağı kuvvetle tahmin edilmektedir.

AET'de özellikle destekleme politikasına tâbi ihracat malları üzerine ABD'ni ithal vergisi koymaya başlayacaktır. Bu durum Topluluk üyelerini endişeye düşürmektedir. Son günlerde Amerikan Hazine Bakanlığının yaptığı ibr açıklama-ya göre; İtalya ve Fransa'dan ithal edilecek domates, salça, konserve ve diğer bazı mallara yeni vergiler konulması düşünülmektedir. Amerikan yetkilileri ise, Toplululuğun gümrük harici vergi uygulaması hususunda müsbet bir teminat istemekte ve bu konularda kesin bir karara varılmadıkça şimdiki ithalât vergileme nizamnamelerinde varmış oldukları tutumu tashih etmeye niyetli olmadıklarını belirtmektedirler.

V — AITILAR MÜŞTEREK BİR SANAYİ POLİTİKASININ YARATILMASINI DÜŞÜNÜRKEN AET İÇİNDEKİ İBANKALARDA BİRLEŞİYORLAR

Fransız Sanayi Bakanı, sanayileşmiş bir Avrupa'nın kurulabilmesi için müşte-

rek bir politikanın ana hatlarının kabul edilmesini öngördüğünü ifade etmiştir. Bu politikanın ana hatlarının kabul edilmesini öngördüğünü ifade etmiştir. Bu politikanın bir yandan orta vâdeli müşterek ekonomi programını takip etmesi diğer yandan da konjonktür politikası ile yakından ilgili olması gerekmektedir.

Müşterek bir sanayi sistemi bir çok yönlü olup Topluluğun ulaştırma, enerji ve malî sahada koordinasyonunu desteklemeli ve altı üyenin sanayi alanında koordinasyonlarını, firma birleşmelerini sağlamalıdır.

Bu yönde alınması gerekli olan tedbirler şöyle özetlenmiştir:

— Altı üye arasında tatbik edilecek nizamnameleri koordine edebilmek ve müşterek bir statüye bağliayabilmek için yetkili resmî bir idarenin kurulması,

— Üçüncü memleketlerin ve bilhassa Amerika'nın Topluluk memleketlerindeki yatırımlarına karşı müşterek bir tutumun derpiş edilmesi ve özellikle bu yıl Avrupa'nın finansmanına ihtiyacı olan Amerikan yatırımına karşı tatbik edilecek tedbirlerin tesbit edilmesi,

— Üçüncü memleketlere karşı kapalı ve müessir ticarî politikanın kabul edilmesi,

— İlmî ve teknolojik sahalarda müşterek bir sistemin kurulması ve müşterek araştırma ve kalkınma (research and developement) programlarının desteklenmesi.

M. Guichard'a göre, müşterek bir sanayi politikasının kabul edilmesi; ilmî ve teknik yönden geri kalmış endüstrilerin gelişmesini sağlayacak, müşterek bir espri içinde Avrupa sanayii dışardan gelen rekabete karşı koyabilecek ve daha rahatlıkla sanayileşmeye intibak edebilecektir.

Diğer tarafta yıllardanberi hiçbir değişiklik göstermeyen Avrupa bankalarında hâlen aktif birleşme ve temerküz hareketleri başlamış bulunmaktadır. Bu arada bazı dev Amerikan bankaları da Müsterek Pazardaki hisselerini ve şubelerini geliştirmekte ve Avrupa'daki kontrollerini arttırmaktadırlar.

Müsterek Pazarda en büyük birleşme Hollanda'da Algemene Bank Nederland ile Hollandsche Bank Unie arasında olmuştur. Bu temerküz, dünyada 400 şubeyi kontrol eden ve 2 milyar dolar sermayeli dev bir finansman merkezinin kurulmasına yol açmıştır.

Diğer bir birleşme de Hollanda ve Belçika'daki bankaları kapsamaktadır. Nederlandse Overzee Bank ile Bankierscompagnie N.V. i temerküz edecektir.

Amerikan Continental Illinois ve Morgan Guaranty Bankaları da Müsterek Pazar bankalarındaki hisselerini arttırmakla meşguldürler. Bu gelişmeler bilhasla Hollanda ve AET organlarının karar-gâhi olan Belçika'da yer almaktadır.

VI — İNGİLTERE'DE BANKALARIN BİRLEŞTİRİLMESİ DURDURULDU

Geçen hafta içinde yapılan bir açıklama ile, Bank of England, belli başlı klirinig bankaları ile büyük İskoçya bankalarının birleşmelerini geçici olarak durdurmuş bulunmaktadır.

Banka Genel Müdürü, Barcleys, Lloyds ve Martin Bankalarının birleşme kararını açıklamalarından sonra, İnhisarlar Komisyonunun (Monopolies Commission) raporu alınincaya kadar, büyük bankalar

arasında herhangi bir birleşme müracaatını nazarı itibare almayacaklarını açıklamıştır.

Öte yandan, İnhisarlar Komisyonunun, adı geçen ve toplam olarak 13,5 milyar doları bulan birleşme kararı hakkındaki mütalâasını altı ay içinde vermesi gerekmektedir.

Ancak, hâlen prensip olarak müsaade almış bulunan Westminster - National Bank, Royal Bank of Scotland - National Commercial Bank of Scotland bankalarının birleşmelerine bu kararın tesiri olmayacaktır.

Barclay - Lloyds - Martins bankalarının birleşmesi, Amerika Birleşik Devletleri dışında, dünyanın en büyük bankası- rı meydana getirecektir. Amerika Birleşik Devletleri de nazara alındığında, birleşme sonunda ortaya çıkacak topluluk, Bank of America, Chase Manhattan ve First National City bankalarından sonra dünyanın dördüncü büyük bankası olacaktır.

İngiltere'de son zamanlarda, bankalar arasında başgösteren birleşme temayülüne, ülkede faaliyet gösteren yabancı bankaların rekabetlerinin sebebiyet verdiği tahmin olunmaktadır. Hâlen yalnız Londra'da toplam olarak yüz yabancı banka faaliyet göstermekte ve bunların on dördü Amerikalılara ait bulunmaktadır.

Öte yandan, bankaların kaynaklarını birleştirmek suretiyle, bankacılıkta elektronik beyinlerin kullanılmaya başlanmasından sonra artan bankacılık maliyetini asgariye indirme çabası içinde oldukları bildirilmektedir.

İşletme Fakültesinin Fonksiyonları

Yazan : Prof. Dr. Kemâl TOSUN

Giriş :

Modern hayatın hızlı gelişmesi karşısında, memleketin sür'atle artan ihtiyaç ve problemlerine cevap verme gayreti içinde bulunan en eski üniversitemiz, **İstanbul Üniversitesi**, son iki yılda, altı yeni fakülte kurmak suretile, bir bakıma iki katına münce olacak bir büyüme kaydetmiş bulunmaktadır. Eczacılık, Dişçilik, Kimya, Cerrahpaşa Tıp, Veteriner ve İşletme Fakültelerinin kurulmasıyla, altı olan fakülte adedi onikiye çıkmış olmaktadır.

Otuz yıl önce, Hukuk Fakültesinden doğan İktisat Fakültesi, şimdi kendi bünyesinden İşletme Fakültesine vücut vermekle, vaktile doğumunu gerektiren şartların değişme ve gelişme hızına ayak uydurma şuûr ve basiretini ispatlamış bulunmaktadır. Esasen, İktisat Fakültesi, iktisadî, idarî ve sosyal ilimler ile bunlara ait tatbikatın başdöndürücü gelişmeleri karşısında, daha 1954 de **İşletme İktisadî Enstitüsünü** kurmak ve orada **Üniversite - sonrası öğretim** yapmakla bu husustaki dinamizmini göstermişti. Gerçekten, oğünden buyana, üniversite mezunlarımızdan her yıl yüz kadarını, işletme

ve müesseselerimizin muhtaç bulunduğu bilgi ve vasıflarla teçhiz etmeğe çalışan İşletme Enstitüsü ile, İktisat Fakültemiz, gerek İstanbul Üniversitesi içinde gerek memleket çapında, üniversite-sonrası (post-graduate) eğitimin önderliğini de yapmış olmaktadır. Modern çağın öncülüğü ve devrimciliği, ancak, iktisadî - idarî - içtimai ilim müesseselerince en uygun en etkili ve en verimli bir şekilde başarılabildiğinden, İktisat Fakültesi, böylece, kendisinden beklenen fonksiyonu yerine getirmiş de bulunmaktadır. Bu meyanda, hükûmetin ilgili organlarının ve bilhassa Devlet Plânlama Teşkilâtının feraset ve anlayışını da, memleket adına, şükranla karşılamak gerekir.

İşletme Fakültesinin kuruluşu ile ilgili çalışmalar cereyan ederken ve kuruluşun sonra, böyle bir müessesenin varlığına **niçin ihtiyaç duyulduğu** sorusu bir çok kimseler tarafından sorulduğu gibi, böyle bir ihtiyacın mevcut olmadığını, zira, İktisat Fakültesi ile İktisadî İlimler Akademilerinin ihtiyacı karşıladığını ileri sürenler de olmuş ve hatta bahsi geçen Fakülte mezunlarının İktisat ve Akademi mezunlarına haksız sayılan rekabette bu-

lunacakları iddia edilmiştir. İşletme Fakültesinin, memleketimizin iktisadî, içtimâî ve siyasî gelişmesinde ne gibi fonksiyonlar ifa etmeğe namzet olduğunu hülasa etmeğe çalışacağımız bu yazılarda, zikri geçen şüphe, endişe ve iddialara mahal olmadığını belirtmeğe de gayret edeceğiz.

A. İŞLETME FAKÜLTESİNE NİÇİN İHTİYAÇ VARDIR? ? ?

Bu sorunun cevaplandırılması için, memleketimizin ve dünyanın içinde bulunduğu **teknolojik, sosyal, ekonomik ve siyasal şartlara** ve bilhassa bunların gelişme ve değişme temayülllerine bakmak lâzımdır. Bizim, az gelişmiş ülkelere has olan özelliklerimizden biri de, plânsız, programsız, bütçesiz yaşamaktır. Bunun başlıca sebebi, **istikbale bakma, ileriye düşünme ve kendimize gaye ve hedef tayin etme** gibi müesseseler hayatında olduğu kadar ferdi hayatta da çok önemli olan bir çalışma ve hatta yaşama özelliğini, şuurlaştırmamış, zihniyet ve kültürümüzün bir unsuru haline getirmemiş olmamızdır.

Çağımızı karakterize eden başlıca özellik, **başdöndürücü** diye nitelendirilebilecek olan **değişme ve gelişme**dir. 1950-1960 yılları arasında insanlığın kaydettiği gelişme (daha ziyade teknolojik bakımdan), başlangıçtan 1950 ye kadar kaydedilen gelişmeye eşit olduğu tahmin edilmiştir. Bu tekâmülün sayısız etkileri olacağı açıktır. Bunların, bizim için önemli olanlarının başlıcaları şunlar olabilir :

- (a) İşbölümü ve ihtisaslaşma artmaktadır.
- (b) İşletme ve müesseselerin ortama cesametleri büyümektedir.
- (c) İhtisaslaşan insanları sevk ve idare etmek zorlaşmaktadır.

(ç) Büyüyen işletme ve müessese lerini idare etmek güçleşmektedir.

(d) Artan nüfus ile hayat seviyesini yükseltme çabaları mal ve hizmet üreten işletme ve müesseselerin adedini de artırmakta, bu ise, işletmeler ve müesseselerarası ilişkilerin idaresini müşkülleştirmektedir.

İşaret ettiğimiz, işletmelerin artması ve büyümesi hâdisesi, zamanımızın bir **organizasyonlar devri ve cemiyetin bir organizasyonlar toplumu** olarak vasıflandırılmasını ve işletmenin, **çağımızın hâkim bir müessesesi** pâyesine ulaşmasını intaç etmiştir.

Çağımızın diğer bir özelliği, bilgi ve görgüsü artan **insanın daha uyanık, haklarına, fikirlerine ve şahsiyetine daha düşkün** hâle gelmesidir. Okuma, seyahat etme, gelişen iletişim (yazılı ve sözlü) vasıtalarından faydalanma imkânları artıkça insanın **bilgi ve kabiliyetleri** çoğaldığı gibi, hayat seviyesi yükseldikçe **iktisadî gücü** de artmaktadır. Bilgi ve zihin gücü ile iktisadî kudreti artan fert, hak ve hürriyetlerini savunmada **daha uyanık ve daha etkili** bir mevkie ulaşmıştır. **Demokratik temayül ve tatbikatın kuvvetlenmesi** neticesinde ferdi hak ve hürriyetlerin müdafaası da kolaylaşmıştır. Fert kuvvetlendikçe onun vücutta getirdiği **menfaat grup ve zümrelerinin pazarlık gücü** de artmıştır. Meslek teşekkülleri ile sendikaların güçlenmesi vakıasını bu yönden ele almak lâzımdır.

Bu kısa açıklamadan sonra, zamanımızın **değişme ve gelişme temayül ve istidatlarını şöyle özetleyebiliriz:**

- (1) Başdöndürücü teknolojik gelişme...
- (2) Milletlerin ve fertlerin hayat

seviyelerini yükseltme azmi ve bunun neticeleri olarak;

(a) İşletme ve müesseselerin büyümesi ve çoğalması...

(b) Milletler-İçİ ve milletlerarası iktisadî ve dolayısıyla siyasî rekabetin şiddetlenmesi...

(3) Zihnî ve iktisadî güçleri artan fertlerin ve fert gruplarının şah siyelerine (hak ve hürriyetlerine) düşkünlükleriyle bu husustaki pazarlık güçlerinin artması...

2. Şartların İşletme Üzerindeki Etkileri:

Fertlerin ve milletlerin siyasî, sosyal ve askerî güçlerinde ekonomik güçlenmenin yeri ve önemi malûmdur. Ekonomik güç ise, mal ve hizmet üretimine dayanır. Üretim gücü ise işletmelerin **miktarına**, **cerametine** ve beşerî ve maddî kaynakları değerlendirmedeki kabiliyetlerine yani **prodüktivitelerine** bağlıdır. Çok sağlam ve verimli çalışan işletmelere sahip bir toplum, **iktisadî güce** malik demektir. Öyleyse, **çevre şartları** ile bu güç arasındaki ilişkiler çok önemlidir.

Yukarıda, hülâsa ettiğimiz, çağımızın değişme ve gelişme temayülleri zamanımızın miktar ve kudret itibarıyla hâkim müessesesi pâyesine ulaşmış bulunan işletmeyi şu iki yönden etkilemektedir :

(1) İşletmenin mahiyeti, önemi ve fonksiyonlarındaki değişme...

(2) İşletmenin sevk-ve-idaresindeki değişme...

İşletme, bilindiği gibi mal ve hizmet gayesiyle bir araya gelmiş istihsal faktörlerinin ahenkî (koordine) bir bütünü, bir birimdir. (Burada, işletme sahiplerinin kâr etme, kudret ve prestij sağlama, müs-

takil çalışma vs. gibi gaye ve hedeflerini bir tarafa bırakıyoruz.) Bu vasfı ile işletme önce **teknik bir mahiyet** arzeder. Ancak, asgarî emek (rasyonellik) prensibi gereğince, bahsi geçen üretim fonksiyonunu minimum zaman, emek ve madde ile başarmak durumunda olduğuna göre, işletme ayrıca **ekonomik bir ünite** mahiyeti de kazanmaktadır. Sermaye, emek ve tabii kaynakların bol, piyasaların doymamış olduğu zamanlarda, bilhassa 19 ncu Yüzyılın sonu ile 20 nci Yüzyılın başlarına kadar, işletmenin teknik yönü hâkim, ekonomik yönü zayıftı. Bu devirde, makine, âlet ve istihsal usulleri gibi **teknik faktörler** ve bunlara ait bilgi ve mehareti haiz **teknik elemanlar** (mühendisler, teknisyenler vs.) işletmenin yaşama ve gelişmesinde başrolü oynıyorlardı.

Nüfusun çoğalması, hayat seviyesini yükseltme arzusunun kuvvetlenmesi, iç ve dış emniyetin sağlanması için büyük savunma harcamalarının gerekli hâle gelmesi ve piyasaların doymasıyla rekabetin şiddetlenmesi gibi âmiller **verimli** (prodüktif) ve **kârlı** (ratabl) çalışma zarureti şiddetlendirdiğinden, **işletmenin ekonomik mahiyeti** kuvvetlenmiş, ekonomik bilgi ve maharetlerin ve dolayısıyla iktisatçıların işletme idaresindeki yeri ve önemi çoğalmıştır.

Yukarıda bahsettiğimiz **insanileşme ve demokratlaşma** temayüllerinin kuvvetlenmesi ile psikoloji, sosyoloji, sosyal psikoloji ve sosyal antropoloji gibi **davranış bilimlerinin** işletme idaresi alanındaki araştırmaları sonucunda, işletmenin **beşerî, sosyal ve psiko-sosyal mahiyet** ve karakteri ortaya çıkmış ve kuvvetlenmekte bulunmuştur. Sevk-ve-idare biliminin kurucusu **H. FAYOL**, bundan takriben elli yıl önce, işletme için **sosyal organizma** tabirini kullandığı zaman, onun insanlar arası ilişkilerden ibaret olan **sosyal vechesi** ile canlılar gibi doğma, gelişme ve ölmeye tâbi bir canlı varlık olarak **biyo-**

lojik karakterine de işaret etmişti.

Harvard İşletme Fakültesinin 1920 ler de, Prof. E. MAYO ve arkadaşlarının öncülük ettiği davranış bilimleriyle ilgili araştırmalar, sevk-ve-idarede, **beşerî mûna-sebetler ekolünü** vücuda getirmiş ve bu ekolün gelişmeleri sonucunda işletmenin bir **hisler sistemi, bir içtimai ilişkiler mekanizması** olduğu anlaşılmıştır. Bu telâkinin açtığı yol üzerinde yürüten birçok müellifler, bugün artık işletme deyince, onu teşkil eden personeli anlamak icap ettiğini ve personeli iyi idare edilmeyen bir işletmenin yaşama ve gelişmesinin kabil olmayacağını ileri sürmektedirler. Sevk-ve-idare ilminin bu etki altında bir nevi **beşerileşme gelişmesi** içinde bulunduğu muşahade etmek mümkündür. Gerçekten, sevk-ve-idare deyince, hakikatte, insanların hedeflere yöneltilmesi, insan vasıtasile hedeflere ulaşma ameliyesi kastedilmeğe başlanmıştır.

İşletme personeli artık, sermaye gibi istihsal faktörlerinden biri değil, başlı başına bir gaye mevkiine ulaşmaktadır. Sevk-ve-idare ilminde çığır açmış müelliflerden biri olup, tatbikat ve teorideki başarılarıyla tanınmış **Chester BARNARD**, işletmede **etkenlik** (müessiriyet = effectiveness) derken **hedeflerine ulaşma gücünü**, işletmede **semerelilik** (müsmiriyet = efficiency) derken ise, **işletmenin personelinin hedeflerine ulaştırma gücünü** kastetmiş ve böylece işletmenin yalnız sahiplerine hizmet eden bir vasıta olmadığını personeline de hizmet etmesi gerektiğini, belki de ilk defa, ileri sürmek suretile, değerli bir çığır açmıştır. (1936 yılında yayınladığı idarecinin Fonksiyonları adlı eserinde Amerikada bu çığır açan Barnard'ın idealizm ve medenî cesareti dikkatten kaçmamak lazımdır.)

Burada, daha fazla duramayacağımız diğer araştırmalar ve gelişmeler sonucunda, **işletmenin artık, fertlerin mutlu-**

luklarına ve hürriyetlerini muhafazaya hizmet eden bir müessese olduğu kavranmaktadır.

Nihayet, çağımızdaki gelişme ve değişmelerin işletme üzerindeki diğer bir etkisine de işaret etmeliyiz. Yukarıda zikri geçen çeşitli âmiller neticesinde fertlerin, fert gruplarının ve meslekî zümrelerin kuvvetlendigi ve pazarlık güçlerinin arttığına temas etmiştik. Bunların başlıcaları şunlardır: Müdahaleleri ve nâzım rolü gittikçe artan **devlet ve diğer amme müesseseleri, sendikalar, mali müesseseler, ilmi ve meslekî bazı teşekküller, satıcılar, rakipler, müşteriler, dinî ve sosyal yardım müesseseleri, genel olarak halk, ve sevk-ve-idareciler...** Bu grup ve zümrelerin (kuvvetlendikleri hallerde önemli bir **baskı grubu** haline geldikleri malumdur. İşte, bu baskı ve menfaat gruplarının **pazarlık** ve hatta **muharebe** (çarpışma) alanı haline gelen işletme, **politik bir müessese** vasfı da kazanmış olmaktadır. Bu menfaat çarpışmasında, işletmenin yaşama ve gelişme gücünü muhafaza etmek, modern sevk-ve-idarecinin başta gelen bir fonksyonu haline gelmiştir, ve bu fonksyon herhalde başarılması kolay bir iş değildir.

İşte, modern işletme: **teknik, ekonomik, beşerî-sosyal, psiko-sosyal, ve politik** bir mahiyet iktisap etmiş çok çapraşık ve dolayısıle idaresi güç bir varlık hâline gelmiştir. Bunun yanında, **plânlama, kontrol** gibi, bir taraftan **ileriye görme ve tahmin** etmeyi, diğer taraftan **mevcut durumu tespit ve tayini** gerektiren sevk-ve-idare fonksyonlarının güçleştiği de bilinmektedir. Zira, değişme ve gelişmelerin hızı artıkça, ileriye ait **müphemiyet** (belirsizlik) de artmakta, ve isabetli ve verimli **kararlar almak, plânlar hazırlamak, program ve bütçeler vücuda getirmek** zorlaşmaktadır. Keza, işletmenin büyümesi, personelin çoğalması ve vasıtalarla usullerin daha komplike hâle gelmesi de,

kontrol imkânlarını zayıflatmaktadır. İşte, bu ve bu gibi nedenlerden dolayı, **istatistik, muhasebe, ve çeşitli matematik usuller** ile bunlara dayanan **hesap makine-leri** (elektronik beyinler) plânlama ve kontrol vasıtası olarak büyük önem kazanmışlardır. Bu vesile ile, gerek istih-salde gerek diğer alanlarda, **makineleş-me, ve bunun daha ileri şekli olan oto-masyonun**, işletme ve personel idaresin-de yarattığı güçlükleri de sadece ifade etmekle yetinelim.

3. Gelişme ve Değişmelerin Memleketimiz İşletmelerine Etkileri :

İzaha çalıştığımız genel şartlar ile bunların işletme üzerindeki tesirleri karşısında memleketimizin durumu nedir?

Yukarıda bahsettiğimiz şartların hepsi bizde de etkilerini icra etmektedirler. Kalkınma gayretleri, artan nüfus, Müşterek Pazar üyeliği ve milletlerarası rekabet, ödeme dengesi problemi, demokratik temayüllerin kuvvetlenmesi ve halkın uyanması, menfaat gruplarının artması ve pazarlık güçleriyle baskı güçlerinin çoğalması ve bu meyanda bilhassa sendikaların güçlenmeleri gibi faktörler işletmelerimizin içinde kuruldukları ve yaşayacakları ortamın nasıl bir mahiyet ve önem kazanmış olduğunu açıkça göstermektedir.

Bugün hiçbir memleketin kendi imkânlarıyla hayat seviyesini yükseltmesi ve savunması kabil olmadığına ve az gelişmiş ülkeler için bu imkânsızlık daha ziyade vârit bulunduğuna göre, bizim Ortak Pazarı girmemiz ve böylece milletlerarası piyasada talep olunan mal ve hizmetler istihsal etmemiz zarureti meydandadır. **Bol, çeşitli, kalitesi yüksek, maliyeti düşük mal ve hizmetlerin üretilmesi** ise, prodüktif ve rantabl çalışabilecek işletme ve müesseselere çok sayıda sahip olmamıza bağlıdır. Bu işletmelerin ise, gerekli

vasıf, kabiliyet ve maharette personele ihtiyacı açıktır.

Talebi artmakta bulunan personel arasında **müteşebbisler, kurucu ve organizatörler, sermayedarlar, teknisyen ve mühendisler, idareciler ile sevk-ve-idareciler** bilhassa zikre şayandır.

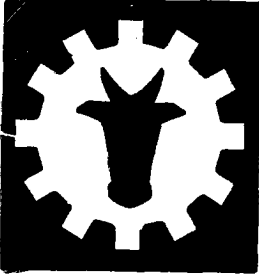
Talebi hızla artan bu elemanların memleketimizdeki **arz durumu** az çok malumdur. Alt ve orta kademeler için lüzumlu teknik personel yetersizliğine bir an önce çare düşünmek lâzımdır. Konumuzla ilgili olan, **teşebbüs, organizasyon ve idarecilik vasıf ve kabiliyetlerini** haiz personel arzı için daha iyi bir durumda olduğumuz iddia edilemez. Memleketimizde bu özelliklerle mücehhez personel yetiştiren yüksek öğretim müesseseleri şunlardır: İktisat Fakültesi; İstanbul, Eskişehir, İzmir ve Ankara ile bu yıl öğretime başlamış bulunan Adana İktisadî ve Ticarî İlimler Akademileri; bu Akademilere paralel eğitimde bulunan ve İstanbul'da 3, Ankarada 2 ve İzmirde 1 olmak üzere 6 Özel İktisadî ve Ticarî İlimler Yüksek Okulu; Orta Doğu Teknik Üniversitesi İdarî İlimler Fakültesi; Robert Kolej İktisat ve İş İdaresi Departmanı; Siyasal Bilgiler Fakültesi ve bilhassa bünyesine yeni ilâve etmiş bulunduğu İşletme Şubesi... Bu iç kaynaklarımıza, Amerika ve Avrupanın muhtelif memleketlerinde lisans ve üniversite sonrası öğretim yapan iktisat ve işletmecilik okullarından mezun olanları da ilâve etmek lâzımdır.

Şimdi, hatıra **şu sorular** gelmektedir? Acaba, bahsi geçen iç ve dış kaynaklar, talebi hızla artmakta bulunan vasıf ve kabiliyetteki elemanların, **miktar** ve bilhassa **kalite** yönünden yetiştirilmesine yeterli midir? Bu sorunun cevabı menfi olur-sa, bu yetersizliğin telâfisi için ne gibi tedbirler düşünülebilir? Bahsi geçen eğitim müesseselerinin miktarlarının artırılması mı, yoksa, eğitim felsefe ve sistemlerin de demi değişme ve gelişmeler vücutte ge-

tirilmesi lâzımdır? Bu soruya müspet cevap verildiği takdirde, böyle bir değişme ve gelişmenin sonuçları ne olabilir? Ve böyle bir değişme ve gelişme gerçekleşebilir mi? Gerçekleşebilirse ne kadar zamanda?

İşte, bu sorular ve problemlerle ilgi-

li mütalealar sonunda, İşletme Fakültesi-ne bu memlekette ihtiyaç olup olmadığı hükmüne varılabilir. Bu konuyu ve İşletme Fakültesinin kurulmasının, mevcut eğitim müesseseleriyle mezunlarını nasıl etkileyebileceğini gelecek yazımızda ele alacağız.

Devlet Rejimleri - Karma Ekonomi ve İktisadi Devlet Teşekküllerinin Özerkliği

Suha Tuğrul AKSOY

Ö Z E T :

Bu yazı serisinin ilk kısmı Ocak sayısında çıkmış ve bu yazıda konu genel açıdan ele alınmıştır.

İkinci makale Şubat sayısında yanlışlıkla «3460 sayılı kanun» başlığı ile basılmış ve İktisadi Devlet Teşekkülleri hakkındaki kanunları ve bu teşekküllerin neden özerk hale gelemedikleri konusunu ele almıştı.

Bu üçüncü yazıda bir sonuç ve özet verilmesine çalışılmaktadır

S O N U Ç L A R :

İktisadi Devlet Teşekkülleri, kanun koyucusunun 30 yıldanberi teşekküllerin özerk olmasını arzu etmesine rağmen özerk değildirler.

Bu gayeye erişilememiş olmasının sebebi 440 sayılı kanunun bazı hükümlerinin güdülen gaye ile çelişmesidir. İktisadi Devlet Teşekküllerinin çalışmaları ilgili Bakanlıkça kontrol edilmesi ve Yönetim Kurulu Üyeleri ile Genel Müdür-

lerinin ve yardımcılarının ilgili Bakanın teklifi ile değiştirilebilmesi, teşekküllerin özerk olabilmesi imkânını yok etmektedir.

Bunun dışında barem kanununun ücretleri sadece kıdem esasına bağlayan hükümleri ile 440 sayılı kanunun prim, ikramiye gibi teşvik unsurlarını kaldıran veya sınırlayan hükümleri de iktisadi devlet teşekküllerinin piyasa şartlarına uygun olarak çalışmasını önlemektedir.

İktisadi devlet teşekküllerinin özerk olarak çalışmamasının sonuçları üç yönlü olmaktadır.

1 — Teşekküllerin siyasî unsurların baskısına tâbi olması ve siyasî amaçlara yönelmesi ve bir hükümet problemi haline gelmesi,

2 — Teşekküllerin piyasada özel teşebbüs karşısında gerek serbest rekabet, gerek ticarî ilişkiler bakımından güçsüz kalması,

3 — Devlet gücünün bölünmesinde dengenin yürütme organı lehine olarak bozulması,

1 — Siyasî amaçlara yönelme :

İktisadi devlet teşekküllerinin, Bakanlıklara ve daha açık deyimle Bakanlara bağlı oluşu, her vatandaş tarafından inanılan bir vakıa olduğundn, iktisadî devlet teşekküllerinin her alandaki tutumu hükûmete mal edilmektedir. Bunun sonucu olarak da hükûmet çeşitli çevrelerin tazyiki karşısında, iktisadî devlet teşekküllerinin imkânlarından fedakârlık yapmak zorunda kalmaktadır. Bu iktisadî devlet teşekküllerinde böyle olduğu gibi Tekel İdaresine bağlı iktisadî kuruluşlarda ve diğer benzer teşekküllerde de böyledir.

İktisadî devlet teşekkülleri ile ilgileri olan vatandaşlar teşekküllerin özerk olması halinde piyasa şartları içinde halledecekleri meseleleri, teşekküllerin Bakanlıklara bağlı oluşundan yararlanarak siyasî bir ortam içinde halletmek imkânını elde ederler.

İktisadî devlet teşekkülleri için bu durum çok zor olmaktadır. Meselâ bir toplu sözleşme konuşmasını ele alalım. Normal olarak bir yanda işçi sendikası diğer yanda teşekkül idarecileri karşı karşıya gelerek işe çözüm arayacaklardır. Bu meselede işçilerin önemli kozu grevdir. Anlaşma olmazsa grev yapacaklar ve dayanabildikleri kadar dayanacaklardır. Teşekkül idarecileri de bir yandan teşekkülün imkânlarını bir yandan işçilerin direnme gücünü gözönünde tutarak anlaşmaya çalışacaklardır.

Fakat teşekküllerin Bakanlığa bağlı oluşu bu durumu değiştirmekte ve işçilerin eline yeni bir koz vermektedir. O da kendi dediklerini kabul ettirmek için, seçim bölgelerinin milletvekilleri ile birlikte ilgili Bakan ziyaret etmektir. Bölgenin siyasî önemine göre Bakan üzerine yöneltilen bu tazyik, dolaylı olarak teşekkül idarecilerine aksetmekte ve idareciler de bu tazyike boyun eğmek zorunda kal-

dıklarından, normal toplu sözleşme düzeyi arzalanmaktadır.

Bir mahsulün alımında da durum aynıdır. Müstahsil kötü malını satmaya ve ucuz mahna yüksek fiyat elde etmeye çalışacaktır. Teşekkül idarecileri piyasa icaplarını öne sürerek direnmelerinde üretim bölgelerinin milletvekillerinin Bakanlık yolu ile yaptıkları tazyikle karşılaşılarak, uygun görmedikleri bir fiyat yüksekliğini kabul edeceklerdir.

Herhangi bir mamulün satışı da aynı şekilde etkilenecektir. Özel sektör, mamulüne piyasa icabına göre istediği fiyatı uygulamaktayken, iktisadî devlet teşekkülü idarecileri bunu yapamayacaklar ve hükûmetten gelen tazyike göre fiyatları düşük bir seviyede tutacaklardır.

Bunun sonu ne olur. Yani iktisadî devlet teşekkülleri, hem halktan aldıklarını pahalı alsalar, hem halka sattıklarını ucuza satsalar, hem de işçilerine emsalinden yüksek ücret ödeseler ne olur? Tabii buna sonuna kadar devam edebilirlerse çok iyi bir netice elde edilmiş olur. İşçi de ekici de, alıcı da memnun edilir. Ancak bütün iktisatçı arkadaşlarımızın bildiği gibi bu uygulama sonuna kadar devam edemez. Almadan vermek halk deyimini ile yalnız Tanrı'ya mahsustur. İktisadî devlet teşekkülleri, pahalı alıp ucuz satmak ve yüksek ücret ödemekle kısa süre içinde sermayelerini tüketmek zorunda kalırlar. Bir ara benzer uygulama sonucu olarak bazı müesseselerde, aktif kalemler arasında gösterilen geçmiş sene zararlarının tutarı, müessese sermayesini geçmiş bulunuyordu. Bu durumda dahi müesseselerin faaliyetlerine devam edebilmeleri, Merkez Bankası vasıtası ile verilen reeskont kredileri ve dış yardım kredileri ile mümkün olmaktadır. Tabii emisyon dan gelen reeskont kredileri de enflasyonu körüklemektedir.

2 — Piyasa düzeninde Teşekküllerin güçsüzleşmesi;

Bu çok önemli ve Teşekkülleri iflâsa, ya da memleketi enflasyona sürükleyebilecek olan gelişme yanında ikinci sakıncalı durum, Teşekküllerin piyasada özel teşebbüs karşısında rekabet ve ilişkiler yönünden güçsüz kalmasıdır.

Herhangi bir alışveriş işinde, bir iktisadî devlet teşekkülünden aşırı imkânlar bekleyen tacir, yanına birkaç milletvekilin alarak, Teşekkül Genel Müdürünü ziyarete gidebilir. Bu baskı daha aşağı kademelerdeki memurlar üzerine de yöneltilebilir. Yurdumuzda Başkanlık sistemi uygulanmadığından Bakanlar yerlerini muhafaza edebilmeleri ihtimali ile partileri içindeki nüfuzları arasında bir orantı vardır. Dolayısıyla her iktisadî devlet teşekkülü memuru, kendisinden herhangi bir talepte bulunan Milletvekilinin ilgili Bakan nezdindeki itibarını hesaplayabilir. Bunun sonucu olarak da reddedebileceği bazı talepleri kabul etme yoluna gidebilir. Daha doğrusu işin genel akış istikameti budur. Yoksa her zaman akıntıya kürek çekme yolunu tercih ederek direnenler de çıkmaktadır. Fakat böyleleri bir süre sonra yerlerini, akıntı istikametinde kürek çekenlere terketmektedirler.

Bu durum, iktisadî devlet teşekküllerini çeşitli yönlerden zayıflatmaktadır. Meselâ işlerinde dürüst çalışmayan ya da verimsiz olan memurların iş yerleri değiştirilememekte, tersine ıterfi ettirilmele-ri yoluna gidilebilmektedir. İdareci kademelerine adam seçilirken başarılarından ziyade siyasi ilişkiler gözönünde tutulmaktadır. Bankacılık yapan teşekküllerde risklere girilmekte ve Bankacılık icaplarının dışına çıkılmaktadır. Belediyelere muhatap olan teşekküllerde maliyet unsurundan çok siyasi faktörlere önem verilmektedir. Satışlarda ucuz fiyatlarla tahsisli satışlara gidilmektedir.

3 — Devlet gücünün bölünmesinde dengenin yürütme organı lehine bozulması;

Devlet gücünün çeşitlerini sayarken mâli çevrelerin de bir kuvvet olduğunu belirtmiştim. Bu husus her yerde kabul edildiğinden, Demokratik ülkeler, ekonomik gücün bölünmesini sağlayacak tedbirler almakta, Kartel ve Tröstlerle mücadele etmekte, serbest rekabet düzeninin eşit şartlarla yürütmesini sağlamaya çalışmaktadırlar.

Meselâ Amerika Birleşik Devletlerinde, bir şirketin diğer bir şirketin hissesinin belli bir orandan fazlasına sahip olması yasaklandığı gibi Devlet ihalelerinin büyük bir kısmına orta çaptan büyük firmaların iştiraki de önlenmiştir.

Ekonomik gücün tek elde toplanması millî bünyeyi sarsacağı vatandaşlar arasında eşitsizlik yaratacağı için, Demokratik düzen için tehlikeli sayılmaktadır.

Kesin bir hesap yapılamasa bile yurdumuzda ekonomik faaliyetin yarısından çoğunun iktisadî devlet teşekkülleri eli ile yürütüldüğünü söylemek mümkündür. Bunların ayrı ayrı özerk firmalar oluşu Demokratik düzen üzerinde mühim bir eksi yapmaz. Fakat hepsinin tek elden kontrolü halinde ortaya hesaba katılması gerekli önemli bir kudret kaynağı çıkar. Bundan da çeşitli sosyal problemler doğar.

Her şeyden önce, siyasi iktidar avnı zamanda geniş mâli imkânların da kapısını açacağından, iktidar mücadelesi kızıdır. Bir siyasi partinin üyelerinin çoğuna iktisadî devlet teşekküllerinden çeşitli menfaatler sağladığını düşüneli: yeler ne olursa olsun iktidarı bırakmak istemeyeceklerdir. Diğer taraftan siyasi muarızları da bu imkânları bir zaman kullanmak fırsatını bulmuşlarsa onlar da ne olursa olsun iktidara gelmek isteyecekler-

dir. Millete hizmet yolunda yarışması gereken partililer kendi menfaatleri için yarışmak zorunda kalacaklardır. Yurtdaşılarımızın çoğu köylü olduğundan bugün çok önemli bir seviyeye varmamış bulunan bu mücadele, Sanayileşmenin gelişmesi ile iktisadî devlet teşekküllerinin imkânları ve gücü arttıkça, önem kazanacaktır.

Diğer taraftan geniş bir ekonomik güce sahip olan iktisadî devlet teşekküllerini kontrol etmekte olan iktidar yerinde kalabilmek için, iktisadî devlet teşekkülleri bünyesinden menfaatler dağıtma yoluna gidecek böylelikle bir yandan teşekkülleri zayıflatır ve enflasyonu tahrik ederken, bir yandan da hakikaten daha uzun süre yerini muhafaza etme imkânını bulacaktır.

Yani iktisadî devlet teşekküllerinin imkânları kullanılarak teşekküller bünyesinden verilen tavizler, bir yandan ademi memnuniyete yol açarak iktidarın değiştirilmesi temayülünü kuvvetlendirecek diğer yandan da iktidara direnme gücü verecektir.

Demokratik düzenin iyi işleyebilmesi her şeyden evvel iktidarların kolaylıkla, kırıcı mücadelelere yol açmadan değişebilmesi ile mümkün olduğundan bu gibi iktidar değişmesini güçleştiren durumların üzerinde önemle durulması gerekmektedir.

Dengeli bir Demokraside, fert ekonomik faaliyetlerini hükûmet gücü ile karşılaşmadan yürütebilmekte, ticarî şirketler karşısında bir güçsüzlük durumuna düşmemektedir.

Piyasaya alıcı ya da satıcı olarak çıkan fert, birbirine rakip firmalar arasında bir seçim yapma imkânını bulabilmekte, biri ile anlaşamadığı zaman diğeri ile iş yapabilmektedir. Ekonomik faaliyet alanında ücretle çalışan kimseler de bir

firmedan ayrırlıp diğerine gidebilme imkânına güvenerek, çalıştığı yerdeki işverenler karşısında bir serbestiye bir hürriyet payına sahip olabilmektedir.

Buna karşılık, karşısında en büyük ve bazan tek alıcı, satıcı ya da işveren olarak hükûmeti bulan ve menfaatlerinin her yönden hükûmet ve temsilcilerinin tutumuna bağlı olduğunu gören fert, hürriyetlerinin sahibi olduğunu aynı ölçüde hissedemeyecektir.

Bizim rejimimiz hür vatandaş temeline oturtulmuş sosyal bir devlet olduğundan, hür vatandaş temelinin zedeliyebilecek olan bu gibi hallerden kaçınmakta çok titiz davranılması lazımdır. Devletin sosyal vasfı üzerinde duranlar aynı ölçü ve önemle fert hürriyeti üzerinde de durmak zorundadırlar. Kişi hürriyeti ve sosyal devlet hedefleri tam bir denge ile gözetilmelidir. Aksi halde birinin ya da diğerinin ihmal edilmesi toplumumuzu ya egoizmin kırıcı ve düşman edici hasın mücadelelerine, ya da totaliter idarenin insan haysiyetine aykırı müstebit, sıkıcı ortamına düşürür.

Anayasamız Türk milletinin, eşit haklara sahip birbirini seven ve toplumun menfaatlerine uyan haysiyet sahibi vatandaşlardan teşekkül etmesini gözettiğinden, bütün yasaların bu temel ilkeye uygun olarak düzenlenmesi gerekmektedir. İktisadî devlet teşekküllerinin özerkliği de anayasanın temel prensiplerine bağlı olarak kabul edilmiş bulunmaktadır.

— Ö Z E T —

Yukarda yazdıklarımızı maddeler halinde şu şekilde özetleyebiliriz:

1 — Kanun koyucu işin başından beri iktisadî devlet teşekküllerinin özerk olmasını istemektedir. Bu istek hem 1938 yılında yayınlanan 3460 sayılı kanunda, hem 1964 yılında yayınlanan 440 sayılı kanunda açıkça ifade edilmektedir.

2 — Buna karşılık uygulamada, teşekküller özerk değildirler. Bugün teşekküller ilgili Bakanın arzusuna göre idare edilmekte ve özerklikleri de Bakanın müsaade ettiği kadar olabilmekte, çok defa minimum ölçüye inmektedir.

3 — Gerek 3460 sayılı kanunda gerek 440 sayılı kanunda teşekküllerin özerk olduklarını muhtelif maddelerde belirtilmiş olmasına karşılık, tatbikatta bu imkânın elde edilememesinin sebebi, teşekküllerin ilgili Bakanlığın gözetmesine, tetkikat ve tahkikatına, tâbi oluşları ve Genel Müdürleri ile Genel Müdür yardımcılarının Bakanların inhası ile Bakanlar Kurulu tarafından istendiği zaman değiştirilebilmeleridir.

4 — Siyasî iktidarların iktisadî devlet teşekkülleri üzerindeki hakimiyeti iktisadî alanda, teşekküllerle ekonomik ilişkileri olan zümreleri siyasî tazyikle menfaatler teminine sevketmektedir.

Teşekküller bünyesinden yapılan fedakârlıklar da, hem bunların kaynak yaratma imkânlarını azaltmakta, hem zayıflamalarına yol açmakta hem de enflasyona sebebiyet verme istidadını taşımaktadır.

5 — Siyasî iktidarların teşekküllerin imkânlarından taviz ve menfaat dağıtabilmeleri, siyasî alanda da partililerin iktidar hırsını çoğaltmak ve mücadeleyi kızıştırma eğilimine yol açmaktadır. Bu yüzden Demokratik düzenin başta gelen şartlarından olan, iktidarların kolaylıkla değişebilmesi ilkesinin uygulanması güçleşebilecek, partilerin aşağı kademeleri iktidarın devredilmesini önlemeye çalışacaklardır.

6 — İktisadî devlet teşekküllerinin piyasa şartlarına uyabilmesi için çalışmalarının mümkün olduğu kadar serbest bırakılması gerekmeyle beraber, Teşek-

küller siyasî baskıdan kurtarılmadığı takdirde bu serbestliğin ekonomik amaçlara değil siyadî amaçlara yöneleceği ve milletimiz yararına çalışması gereken teşekküllerin iktidar partisi mensuplarının yararına çalışacağı da kabul edilmek lâzımdır. Dolayısıyla teşekküllere çalışma serbestliği verilmezden evvel bunların hakikaten özerk duruma sokulması şarttır.

7 — İktisadî devlet teşekküllerinin demokratik düzende bağdaştırılabilmesi için;

a) Teşekküllerin siyasî tazyik altından ve yürütme organına tâbi olan durumundan kurtarılması,

b) Bu amaca erişebilmek için idarecilerin, tarafsız kalabilmesini sağlayacak bir seçim ve tayin usulünün konması,

c) Her şeyden evvel teşekkül Genel Müdür ve yardımcılarını ile Yönetim Kurulu üyelerine bir teminat sağlanması,

ç) Ekonomik gücün ister devlete, ister şahıslara ya da belirli ortaklar elindeki şirket ve kurumlarda toplanması bir kuvvet dengesizliği yaratacağından Teşekküllerin büyük bir ekonomik güç olmalarını önlemek için ekonomik icapların müsaade ettiği kadar bölünmeleri ve daha küçük üniteler halinde piyasa düzeni ve serbest rekabet şartları içinde çalışmalarını temin edilmesi,

d) Her teşekkül için ayrı ayrı genel kurullar teşkil edilmesi ve bu genel kurullarda çalışacak üyelerin siyasî seçimlerle ilişkisiz olarak seçilmeleri,

e) Gerek Genel Kurul üyelerinin, gerek İdare Meclisi üyeleri ile Genel Müdür ve yardımcılarının teşekkül kazancından pay almalarının kabul edilmesi lâzımdır.

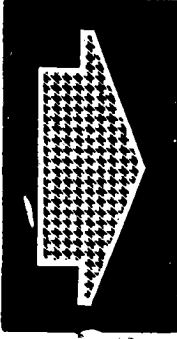
Sermayelerinin tek şahıslar veya aileler ve belirmiş gruplar eline geçmesini önleyecek tedbirler alınmak suretile te-

şekillerin halka açık anonim şirketlere devredilmesi imkânlarının araştırılmasında da fayda vardır.

Halka açık anonim şirketler, sevki idare elemanlarını bir nev'i hizmetli buna karşılık işçi ve memurları ya da bunların kurdukları birlik, sendika, emekli sandığı gibi müesseseleri patron durumuna sokarak, işçi-patron ayrımını ortadan kaldırdığından demokratik düzene en çok

uyan bir ekonomik yapının meydana gelmesini sağlayabilmektedir. Ayrıca teşekküllerin halka açık anonim şirketlere satılması, Devletin elindeki döner yatırımların artmasını sağlayabilecektir.

İşte bunlar yapılabilirse, iktisadî devlet teşekkülleri siyasî niza unsuru olma vasfını kaybederek, tam anlamı ile bir ekonomik kalkınma unsuru olabileceklerdir.

Bulgaristanda Türk Azınlığının Nüfus Gelişmesi

Dr. Nazif KUYUCUKLU

Bulgaristan'da Türk azınlığının nüfus gelişmesini, tarihsel açıdan, miktar bakımından, iktisadi sektörler, cinsiyet, doğum-ölüm eğitim, meslek, v.b. yönlerden ele alarak incelemek kabildir. Fakat, Bulgaristan'da nüfus gelişmesi konulu yazımda, elimizdeki kaynakların azlığı ve eskiliği nedeniyle bu konularda kesin sonuçlara varmanın zor olduğunu belirtmiş-tik (*). Durum, Türk azınlığının nüfus gelişmesini izleyebilme yönünden ise daha büyük güçlükler arz etmektedir. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Bir kere, değindiğimiz gibi, elimizdeki Türk azınlığına ait istatistikler çok az ve eskidir. Ekonomik sektörler ve diğer gruplara göre bölünme yönünden ise kaynak yoktur. Bu bakımdan varılacak sonuçlar, kesin olmaktan ziyade bir yaklaşımı ifade edecektir. Sonra, kaynak eksikliğinin sonucu olarak buradaki Türklerin doğum-ölüm oranlarını bilmediğimiz için, yıllık nüfus artışını da bu yolla hesaplamak kabil değildir. Ayrıca, gerek buradaki Türk azınlığının mik-

tarını, gerek yıllık artışlarını tesbit bakımından Bulgaristan'dan Türkiye'ye olan göçleri, İmparatorluk İstatistiklerinde izleyebilmek güçlüğü zaman serileri teşkiline engel olmaktadır.

Bütün bu eksiklikler sebebiyle, biz bu yazımızda sadece birincisi yani Bulgaristan Türk azınlığının miktar bakımından gelişmesi ve bununla ilgili bazı noktalar üzerinde durmak istiyoruz.

Bulgaristan'da Türk azınlığına ait kaynaklardan başta gelenleri, Bulgaristan'ın siyasi bağımsızlığını kazandığından bu yana belirli dönemlerde yaptığı ve yapmakta olduğu nüfus sayımlarıdır; yani nüfus istatistikleridir. Diğer kaynaklar ise, bu konuda yazılmış eserlerdir ki çoğu zaman yukarıda sözü edilen istatistiklere dayanmaktadır. Hemen değinelim ki, Türk azınlığının miktarı konusunda resmi Bulgar istatistikleri ile, yabancı yazarlar arasında tutarsızlıklar olmuştur. Örneğin, 1938 Bulgar İstatistik Yılığında (Statistiçeski Goldişnik na Tsarstvo Balgariya, 1938) Sofia), Türk azınlığı 1905 de

(*) İktisat Dergisi Sayı 44.

504 bin, 1920 de 542 bin iken, L.A. Dellin'e göre (Bulgaria sh. 76) 1880 den 1920 yılına kadar Bulgaristan'da Türk azınlığının miktarı 800 bini aşkındır.

1934 Sayımına göre Bulgaristan'da anadili Türkçe olanların miktarı 618.268 olarak görülmektedir. Bu miktar, L. A. Dellin'in Türk kaynaklarına atfen verdiği bilgiye göre 1945 de 550 bine, 1952 yılı Bulgar resmi makamlarının tahminine göre de (a.g.k), 440 bine düşmüştür. Bundan bir-iki ay önce, iki ülke arasında yeni göç koşulları üzerinde durulurken başımıza yansıyan haberlere göre halen Bulgaristan'da 700 bin kadar Türk vardır.

Ancak, belirtmek gerekir ki, bu rakamlar bilimsel olmaktan uzak olup bunların şüphe ile karşılamak için bazı nedenler vardır. Şöyle ki:

1 — Her nüfusta olduğu gibi, Bulgaristan Türk azınlığının nüfus gelişmesini etkileyen en önemli faktör, yıllık doğal artış oranıdır. Başta da değindiğimiz gibi yıllık doğum ve ölümler bilinmediğinden yıllık artış hızını bu yoldan tesbit etmek mümkün değildir. Göç istatistiklerimiz oldukça uzun bir geçmişe kadar uzata bilme güçlüğü karşısında, nüfus artış hızını zaman serileri ile tesbit zorluğuna da işaret etmiştik. Bununla beraber, 1920-1926 yılları arasını bu konuya temel almak herhalde en az sakıncalı olanıdır. Çünkü bu yıllar Türkiye'nin bağımsızlık savaşını yaptığı ve henüz yaralarını sarmağa başladığı için, dışardan gelenlerin en düşük olduğu bir dönem niteliğini taşımaktadır. Ayrıca, Türkiye ve Bulgaristan arasında Göç anlaşması da, 1925 yılında imza edilmiştir. Nüfusun, göç bakımından nisbeten müstakâr olduğunu düşündüğümüz 1920-1926 döneminde ise Türk azınlığının yıllık artış oranı yüzde ikiye yakındır. Bulgaristan genel nüfus artışına oranla bu yüksek bir orandır. Fa-

kat, Türk azınlığının kültür anlayış ve düşüncesinin değişik olması ve beşte dört kadarının köylerde toplanmış bulunması, bu artış oranının hatta düşük olduğu ihtimalini doğurmaktadır.

Ayrıca Bulgaristan'ın son yıllarda sağlık hizmetlerinde kaydettiği gelişmenin ölüm oranlarını azaltıcı etkisi de Türk azınlığının yıllık artış oranını olumlu yönde etkilemiş olması gerekir. Okur-yazarlıktaki artış ise, yıllık nüfus artışının yavaşlama yönündeki etkisini hemen göstermemektedir. Bu bakımdan yüzde iki artış hızının kabulünde sakınca olmamak gerekir.

2 — Nüfus gelişmesini etkileyen diğer bir etken de, arazi iktisab veya kaybı, dolayısıyla buradaki nüfusun da kazanılması veya kaybidir. Bulgaristan, 1940 yılında Güney Dobruca'yı ilhak etmiş, dolayısıyla buradaki nüfusu da kendi nüfusuna katmıştır. Buradaki nüfusun miktarı 300 bin kadardır. (L.A. Dellin, Bulgaria sh. 60)

İktisab edilen Güney Dobruca da ise nüfusun büyük çoğunluğunu Türkler teşkil etmektedir. Bazılarına göre bu oran üçte iki diğer bazı ilgililere göre ise üçte ikinin de üstündedir. Bu durum karşısında, buradaki Türkleri büyük bir toleransla nüfusun yarısı yani 150 bin olarak kabul etmek ve Bulgaristan Türk azınlığının 1940 dan sonraki gelişmesine katmak gerekmektedir.

3 — Nüfus hareketlerini etkileyen başka bir neden de göçlerdir. Bulgaristan Türk azınlığının miktar bakımından gelişmesini izleyebilmek için burada göç eden Türkleri dikkate almak gerekir. Bulgaristan'dan Türkiye'ye belirli dönemlerde göçler olmuş ve olmaktadır. Bunların miktarını Türk istatistik yıllıklarından izlemek daha gerçekçi bir yol olmaktadır. Çünkü, Bulgar istatistikleri yalnız pasaportla olan göçü gösterebilmekte, Türk

istatistikleri ise kaçak olarak gelmişleri de kapsamaktadır.

Değindiğimiz bu koşullar içinde, 1934 yılında Bulgaristan Türk azınlığının mik-

tarını 618.268 olarak kabul ettiğimiz tat-
tikde bu tarihten sonraki belirli yıllarda
gelişmenin aşağıda tablodaki gibi olma-
sı gerekir:

Yıllar	Mevcut nüfus	Türkiye'ye göç	Kalan nüfus	Yıllık artış	Topl. nüfus
1934	618.268	4.341	613.927	12.279	626.206
1940	597.313	4.007	593.306	11.866	605.172
1945	808.669	681	807.988	16.160	824.148
1950	886.171	54.907	831.264	16.625	847.889
1952	755.612			15.112	770.724
1955	801.861			16.037	817.898
1960	885.319			17.706	903.025
1965	997.023			19.940	1.016.953
1968	1.058.038			21.161	1.079.199

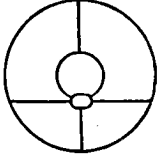
Kaynak: — Statistiçeski Godişnik na Tsastvo Balgariya, Sofya, 1938

— T.C. İstatistik Yıllıkları

Yukarıda da değinildiği gibi tablo, Bulgaristan'daki Türklerin 1934 deki mik-
tarını esas alarak hazırlanmış, her yıl
Türkiye'ye olan göçler düşüldükten son-
ra yıllık yüzde iki artış mevcuda katılmış-
tır. 1941 Yılında da Güney Doburca'nın
ilhakiyle buradaki nüfusun 150 bini Türk
olarak kabul edilmiştir.

Tablonun incelenmesiyle açıkça anla-
şılacağı üzere, kabul edilen varsayımlara

göre, Bulgaristan'da Türk azınlığının mik-
tarı, 1945 te, Dellin'in Türk kaynaklarına
atfen verdiği 550 bin değil, 808 küsur bin-
dir. 1950-52 yıllarında Türkiye'ye 162 bin
kişi göç ettikten sonra da Bulgaristan'da
Türk azınlığının miktarı 440 bin değil, 755
bin küsur olması gerekir. Türk azınlığının
bugünkü miktarı da başına yansıdığı gibi
700 bin civarında değil bir milyonu aşkın
bir durumda olması gerekmektedir.

Marketing'in en güçlü motoru - MODA...

Eyüp KARADAYI

D ilimize hem İngilizce aslı ile geçen hem de Türkçe karşılığını «pazarlama» kelimesiyle bulan «**Marketing**» in birinci fonksiyonu, mamûllerin talebinde değişimler yaratmaktır.

Bütün teşebbüslerin marketing'e ihtiyaçları vardır. Çünkü, her «**gelişmiş**» diye nitelendirilen ekonominin ilerlemek için değişime uğramaya ihtiyacı vardır.

Bu konuda bir kaç hafta önce Paris'de toplanan bir ekonomistler konferansında «**Harward Business School**» öğretim üyelerinden **Profesör Bursk** şunları söylemiştir: «**Eğer Amerikan ekonomisi önümüzdeki iki yılda halihazır büyüme hızını muhafaza etmeyi istiyorsa, bu yılkinin ek olarak 3 milyar dolarlık üretim ve hizmet tüketmelidir.**»

Bu ek ihtiyacı yaratıp tatmin edici biçime sokabilmek için, sadece mamûllerin satışının etüdü değil, «**değişimlerinin**» etüdü de gereklidir.

İLK «DİZAYNIR» LOUIS XIV...

Ş imdi tüketicinin seçimi kalite üzerinde olmuyor, Zira, bilhassa Batı'da amansız rekabet zaten mamûllerde belirli ve «**bir seviyeli**» kalite sağlıyor. Şimdi bir malın sürümünde önemli

olan husus, moda faktörüyle doğrudan doğruya bağlantılıdır: renkler, çekici biçimler, yeni ambalaj, yeni ve ilginç bir «**yan kullanma alanı**» (gadget), değere değer katan dış görünüş gibi.....

Lugât anlamı da «**değişiklik**» olan moda, marketingciler için, bir boş heves ve merak değil, bir «**ekonomik maksad**» ifade eder.

Moda, medeniyetler kadar eskidir. Ancak günümüzde insanları yöneten en büyük saik haline gelmiştir. Modanın bir tüketim kamçılایıcısı olduğuna inanıp ondan bu hedefte faydalann ilk lider ise Fransız Kralarından Louis XIV olmuştur. Bu kral, kıymetli ipekli kumaşlar ve kurdelelerin geniş ölçüde tüketimini sağlamak amacıyla, Saray'da ve Aristokrasi çevrelerinde yeni yeni modalar lânse ettiriyordu.

Artık her gün modanın bir siyasi güçluden himaye görmesi ihtiyacı yoktur. O kendi kendisini kabul ettiriyor, فرمانın hükümlerini yürütüyor. Moda, ticaret ve reklâm tekniklerinde bile değişimler, inkılâplar yaratmaktadır.

Moda şimdi, bir kaç «**moda yaratıcısı**»nın kişisel teşebbüsüne bırakılmıyor. Moda, artık günümüzde bir zevk, fantazi ve

züppelik konusu değildir. Moda şimdi bir «fikir» dir. iyice düşünülmüş, tasarlanmış» bir fikirdir. Moda, «bilimsel olarak» ve büyük gizlilik içinde marketing bürolarında; test, anket, piyasa etüdleri sonucu biçimlendirilmektedir.

Moda, büyük sektörlerde yaygındır; Giyim, otomobil, beslenme, deterjan v.s. Moda, halk yığınlarına «zorla» lânse edilip empoze edilmektedir. Empoze yolları çeşitlidir: basın, radyo, film, reklâm, insan ilişkileri, fuarlar-sergiler,

Moda, kişinin kişiyi görerek taklidi, ya da kıskanmasına bırakılarak yaygınlaşmamakda, yığınları hedef tutan bir propaganda ve enformasyon «saldırısı» sayesinde yayılmaktadır. Marketingciler göre; «bütün insan bilimleri, bütün modern teknikler hak yığınlarının moda enformasyonları hakkındaki duyarlıklarını arttırmak için top yekûn seferber edilmektedirler.»

Marketing'in metodları sayesinde, şimdi bilinmektedir ki, çeşitli insan yığınları «her şeyde», «tek bir standard» kabullenmeye yönelmektedirler.

Pek tabîî, bu standart ve standartlar yetkili ve bilgili uzmanlar tarafından hazırlanmaktadır. Böylece, modayı lânse edenler, bir orkestra şefi gibi koskoca toplulukları tek bir emirle «yöneltmekte» dirler.

Bu suretle, kişisel zevklerin birbirine

müdahale ederek anarşi yaratmaları önlenmektedir. Verilen direktifler kesindir.

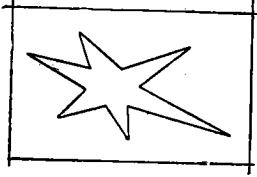
Moda eğilimleri, çabalarını Avrupa, Amerika ve dünya ölçüsünde birleştiren uzmanların 18-24 aylık ön çalışmalar sonucu lânse ve mepoze edilmektedir.

RENKLERİ «KONUŞTURMA» SANATI

Marketingin hedefleri olan; Pazarlara değişimler getirmek, aralıksız yeni ihtiyaçlar yaratmak bazı riskler de doğurmaktadır. Modanın yaratılışında, istatistikçiler ve ekonomistlerin dışında endüstri estetikçilerinden faydalanılmaktadır. Moda endüstrisinde şimdi bir de «renk müşavirleri» istihdam edilmektedir.

Bu müşavirler renklerin fizyolojik ve psikolojik etkileri konularında ihtisas sahibidirler. Meselâ bu uzmanların tesbitlerine göre; mavi gözden uzaklaştıran bir etkiye sahiptir. Kükürt sarısı ise görüş gücünü arttırmaktadır. Gene moda yaratıcılığında «psikko-sosyologlara» ve odiyovizüel» teknisyenlerine başvurulmaktadır. Reklamcılık uzmanlarının da yaratılmış bir modanın lânse ve empoze edilmesinde payları büyüktür.

Bütün bunlara rağmen gene Profesör Bursk'un sözleriyle «Marketing -bütün ticarî meta konusunda tam yüzde yüz bir müsbet bilim değildir ve daima alıcının «Karar ve takdir hakkı mahfuzdur.» diyerek konuyu bağlamak istiyoruz.

Türkiye'nin İşgücü İhtiyacı

Orhan BULDAÇ

Türkiye'nin kalkınması doğal kaynaklar, sermaye unsuru ve insan gücü kaynağının en rasyonel şekilde kullanılması sorunu ile sıkı sıkıya ilgilidir. Üretim unsurları olarak tanımlanan bu faktörleri kullanırken israfa kaçmamak ve en verimli şekilde değerlendirmek kalkınmamızı hızlandıracak ve kalkınma süresini kısaltacak en önemli konudur. Üretimde bu unsurları bir araya getirirken Yurdumuzun koşullarına uygun kompozisyonu seçmek zorunludur. Geri kalmış bir ülke olarak sermaye ve doğal kaynaklar bakımından yetersiz olduğumuz daima dikkate alınacak bir problemdir. Bu itibarla üretimde, sermayeden çok insan gücü unsuruna yoğunluk vermek şarttır. Ancak, bu zorunluluk maliyeti artırıcı, hizmeti ve üretimi geciktirici mahiyette olmamalıdır. Seçeceğimiz üretim unsurları kompozisyonu, her bakımdan ekonomik olmalı aynı zamanda insan gücüne yoğunluk verirken maliyet ve zaman unsurları gözönünde bulundurulmalıdır. Bu koşullar altında, yatırım projelerinin istihdam yaratıcı nitelikte olması, proje seçiminde bir tercih nedeni olmalıdır.

Gerek Birinci Beş Yıllık Plânımız gerekse İkinci Beş Yıllık Plânımız Türkiye'nin işsizlik sorununa çare ararken yatırımların istihdam yaratıcı niteliği üzerinde ısrarla durmuş, alternatif projeler

arasında yapılan seçimlerde istihdam unsuru daima dikkate alınmıştır.

Yurdumuzda istihdam ve sorunları esaslı bir problem olmak durumunu daha uzun yıllar muhafaza edeceğe benzemektedir. Ülkemizin kalkınması, sosyal ve ekonomik refahın yaygınlaştırılması işgücüne iş temin etmekle, bir başka deyişle istihdam hacmini her yıl artırmakla yakından ilgilidir. Sosyal adaleti gerçekleştirmenin ilk şartı da gene çalışabilir nüfusa iş temin etmektir.

1967 yılı rakamlarına göre, Yurdumuzda çalışan nüfus sayısı 13 milyon 738 bin 900'dür. Bu nüfusun çalıştığı sektörler göre dağılımı ise şöyledir: Tarımda 9.940.000, saniyede 1.423.900, inşaatda 472.000, ticarete 498.000, ulaşırmada 339.000, hizmetlerde ise 1.066.000'dir. Gene 1967 rakamlarına göre, tarımdaki gizli işsizlerin sayısı 910.000, tarım dışındaki işsizlerin sayısı ise 400.000'dir. Bu rakamlara göre Türkiye'nin istihdam sorunu tarım ve tarım dışında gizli ve açık işsiz olarak gözüken yaklaşık olarak 1.500.000 nüfusa iş temin etmek için mevcut sorunları öncelikle çözümlemek şeklinde kendini göstermektedir. Bugün çalışan nüfuzun yüzde yetmişikisi tarım, yüzde 10,4 ü sanayi yüzde 3,4 ü inşaat, yüzde 3,9 sı ticaret, yüzde 2,5 ulaşırmaya ve yüzde 7,8 de hizmetler sektöründe çalışmak-

tadır. Çalışan nüfusun nisbi dağılımı ekonomimizin karakteri bakımından açık bilgi vermektedir. Bu dağılım geri kalmışlığımızı ve ekonomimizin tarıma bağıllığını açıkça göstermektedir. Bu sebeple tarım kesiminde 1 milyona yaklaşan gizli işsizi köylerde muhafazaya çalışmak tarımdaki verimlilik bakımından olduğu kadar sanayileşmemiz ve ekonomik gelişmemiz bakımından da doğru bir politika sayılamaz. Bu insan gücünü sanayi kesimine kaydırmak, sanayi sektörünün ihtiyacı olan insan gücünü rahatca karşılayacağı gibi köyde eğlemsiz olan bu işgücünü iş sahibi yapmak sureti ile de millî gelire katkıda bulunmaları imkânı sağlanmış olacaktır. İkinci Beş Yıllık Plânın istihdam hedeflerine göre 1972 yılında, halen tarım kesiminde % 9,9 oranındaki gizli eşsizlik oranı % 1,1, e, tarım dışındaki % 9,5 oranındaki işsizlik oranı ise % 8,2 ye düşürülecektir. Bu demektir ki 1972 yılında, programların başarı ile uygulanması halinde bile işsizlik sorunu çözümlenmeyecek ve 600.000 vatandaşımız iş bulmak için daha uzun yıllar beklemek zorunda kalacaklardır.

Türkiye'de istihdam sorununun gizli ve açık işsizlerin yüksek oranı tuarı, işgücünün verim düşüklüğü önemli yanını teşkil eder. İşsizlik sorununun çözümü

yatırım hacmi ile yakından ilgilidir. Yatırım artışı işsizliği çözecek tek yoldur. Verim düşüklüğünün ise çeşitli nedenleri vardır. İşçinin moral ve psikolojik durum verim düşüklüğünde büyük rol oynamaktadır. Ayrıca çalışma şartlarının ve ücretlerin yetersizliği ve kalifiye işgücünün azlığı verim düşüklüğünün belli başlı nednleridir. Yatırımları artırmak, millî gelir ve ekonominin tasarruf gücü ile ilgili olduğu gibi yatırımları realize etmekte işgücünün niteliğine . bağlıdır Her yıl programlanan yatırımların yüzde yüz oranında gerçekleşmemesi işgücünün nitelik sorunu ile ilgilidir. Bugün kalkınmamızın dar boğazlarından biri şüphesiz insan gücünün nitelik yönüdür.

Gelişen ekonomimizin vasıflı işgücü ihtiyacını karşılamak için mutlaka tedbir almak gerekmektedir. Sorun bu yönü ile eğitim politikasını etkilemektedir. Eğitimi, ekonominin ve sosyal hayatımızın ihtiyacı bulunan elemanların yetiştirilmesine yöneltmek zorundayız. Anlaşılacağı üzere geri kalmış bir ülkenin kalkınmasını yavaşlatan tek sebep «Sermaye» yetersizliği değildir. Kalkınmanın insan unsuru, bu unsurun miktar ve yetenekleri en az sermaye unsuru kadar önemlidir. Bu sebeple vasıflı insan gücü yetiştirilmesine büyük önem verilmelidir.

Dünyada Dış Yardım Temayülleri ve Türkiye

Dr. İbrahim POROY

İkinci Dünya Harbinin sona ermesinden bu yana, geri kalmış memleketler iktisadî kalkınmaları için zarurî olan ithal mallarının bir kısmını dış yardım vasıtasıyla finanse etmektedirler. Uzun senelerdenberi iktisadî kalkınma çabası içinde olan memleketimizde Amerika ve diğer batı memleketlerden geniş miktarda yardım almış bulunmaktadır (1)

Dış yardım iktisaden kalkınan memleketler için çok önemli bir gelir kapısı olmakla beraber, son senelerde yardım şartlarında vukua gelen değişiklikler fakir şekilde gelişmektedir. Bu yazıda dış yardım sahasındaki yakın temayülleri ince-

liyecek ve kalkınma plânlarının pivot noktasını bu tip yardıma bağlamanın tehlikelerini belirteceğiz.

Son Gelişmeler :

1962 yılındanberi dış yardım muvazenesi geri kalmış memleketler aleyhine gelişmektedir. Yardımın karşılıksız ve memleket paraları ile ödenen kısmı azalmakta, borçlar için alına nfaiz hadleri artmakta, matürite ve «grace» devreleri ise azalmaktadır.

Karşılıksız yardımların toplam yardıma nisbetlerinin ne kadar azaldığını aşağıdaki tablo belirtmektedir.

Tablo 1

Karşılıksız Yardımların Toplam Yardıma oranlama (Milyon Dolar)

	1962	1963	1964	1965
1. Resmî Yardım Toplamı (Net)	6114	6124	5882	6271
2. Karşılıksız Yardım (Grants)	4775	4455	4289	4327
3. Karşılıksız Yardım Toplam Yardıma Nisbeti	Yüzde 78	Yüzde 73	Yüzde 73	Yüzde 69

Kaynak: OECD (Avrupa İktisadî İşbirliği

Teşkilâtı), 1966 Review, Development Assistance Afferts and Policies, Statistical Anseer, S. 150.

a) Dünya Bankası azası memleketler

Karşılıksız yardım nisbetinin yüzde 69'a düşmesi geri kalmış memleketler için zaten ağır olan ödeme yükünün ileride daha da artacağını göstermektedir.

Durumun ne kadar karanlık olduğu

1) Sade Amerikadan 1948-1966 devresi içinde 799,3 milyon borç ve 941.7 milyon karşılıksız (grants) olmak üzere 1 milyar, 741 milyon dolarlık yardım alınmıştır. .

Kaynak: U. S. Department of Commerce, Statistical Abstract of the U. S., 1966, Sahife: 824.

yardım alan memleketlerin biriken borçlarının faiz ve (aslını) ödemek için yardım veren memleketlere yaptıkları transferlerin seneden seneye alınan yardıma nisbetlerini belirtmek gerekir.

gışlanması) mühim bir yekûn tutmaktadır. Bu hususu şu misalle belirtmek isteriz. Yüzde üç faizle 20 senede eşit vade ile ödenecek bin liralık bir borcun yıllık taksiti 315 lira iken, 7 senelik bir «faiz ba

Tablo 2

Resmî İki Taraflı (Bilateral) Yardım, Amortisman ve Faiz a)
(Milyon dolar)

	1962	1963	1964	1965
1. Yardım (Borç olarak verilen)	1723	2143	2273	2713
Amortisman? Ödeme	423	466	694	759
2. Yardım (Borç), ödeme hariç	1300	1677	1579	1954
Ödenen faiz	294	316	421	459
3. Yardım (Borç), faiz ve ödeme hariç	1006	1361	1158	1496
Yüzde	Yüzde	Yüzde	Yüzde	Yüzde
4. Faiz ve Amortismanın yardıma oranı	42	36	49	45

Kaynak: OECD, Zikri geçen eser, S. 150-151

a) Dünya Bankası Azaları.

Tablo 2'de arttığı görülen faiz miktarları beynelmilel sahada faiz hadlerinin yüzde 3.6'ya kadar çıkmış olması sebebiyle artmaktadır.

Bahis konusu çevrek içinde borçların matürite devresi de değişmektedir. 1962 de 24 sene olan bu devre 1964'de 28'e çıkmışsa da, 1965'de maalesef azalmış ve 22 seneye düşmüştür. Borsun kısa bir devre içinde ödenmesi zarureti faiz yükünü azaltmakta ise de, amortisman transferleri artmaktadır.

Diğer bir mesele de borç faizinin bir müddet alınmamasıdır. Genel olarak 1964 de 7 sene olan bu faizsiz devre 1965'de 5 seneye düşmüş bulunmaktadır. İlk bakışta ehemmiyetsiz gibi görülen bu (faiz ba

gışlanması» bu taksiti 136,5 liraya düşürmektedir.

Bu devre içinde ihraç kredileri de artmaktadır. Kısa vadede faydası büyük olan bu tip krediler ilerde güçlükler yaratacaktır. Faiz hadleri yüksek olan ihraç kredilere, ödeme vadeleri de kısa olduğu için transfer güçlükleri ile karşılaşılacağı muhakkaktır.

Bu devre içinde genel olarak yardım ilerdeki ödeme güçlüklerini arttıracak şekilde gelişmektedir. Karşılıksız nisbeti azalmakta, faiz hadleri ise yükselmektedir. 1965'de Dünya Bankası proje yardımlarında faiz miktarını yüzde 5.5 dan 6'ya çıkarmış bulunmaktadır. 2)

Dış yardımla ilgili diğer bir meselede dış yardımın, yardımı yapan memleketce sarfını da şart koşmak usulüdür. «Tying of loans» denilen bu usul, yardım alan memleketi ihtiyacı olan malı dünya piyasasından değil, tek bir pazardan temin etmek mecburiyetinde bırakmaktadır. Neticede mal ya yüksek fiyatla alınmakta yahutta düşük evsafıta olmaktadır. 1961-63 sene -

2) Sosyalist memleketler geri kalmış memleketlere genel olarak yüzde 2.5-3 faiz ve 20 sene vade ile borç vermektedirler. Bu memleketler ayrıca, borcun ihraç malı ile ödenmesini de kabul etmektedirler.

lerinde yapılan dış yardımın sadece üçte biri «tied» (başı bağlı) idi. Son zamanlarda dış ticaret muvazeneleri bozulan zengin memleketler (bilhassa Amerika) bu nisbeti arttırmaktadır.

Dış Borçlar ve Ödeme Meselesi

Dünya Bankası 1955-64 devresinde 97 memleketin dış borçlarının senede yüzde 14 artarak, 10 milyar dolardan 33 milyara çıktığını bildirmektedir. 19665'de bu borç 36,4 milyarı bulmuştur (Bakınız Tablo 3)

Tablo : 3

1965 sonunda 97 Az Gelişmiş Memleketin Dış borçları (Milyar dolar)

Bütün Az Geliş	36,4
Güney Amerika	11,9
Orta Doğu ve Güney Asya	11,3
Uzak Doğu	4,5
Afrika	5,0
Güney Avrupa	3,7

Kaynak : IBRD - IDA, Annual Report 1965 1966, S. 33

Tabloda verilen rakamlar pek tabii olarak memleketler arasındaki borç miktarlarını belirtmemektedir. Aşağıdaki tabloda bazı memleketlerin borç miktarları belirtilmektedir:

Bazı Borçlular : Ödenmemiş Devlet borcu miktarları (Milyar dolar)

	1955	1963	1964	1965
Hindistan	0.4	3.8	4.7	5.2
Brezilya	1.4	2.3	2.8	3.0
Pakistan	0.1	1.2	1.8	2.1
Arjantin	0.4	2.1	1.9	1.9
Meksika	0.5	1.6	2.0	2.1
Türkiye	0.2	1.0	1.2	1.2
Yugoslavya	0.3	1.1	1.3	1.2
Şile	0.4	0.9	1.0	1.1
Kolombiya	0.3	0.9	0.9	0.9
İsrail	1.4	15.7	0.9	0.9

Kaynak : IBRD - IDA, Annual Report 1965-66, S. 33.

Artan borcun ödeme yükü de pek tabii olarak artmakta ve bazı memleketler için tahammül edilemez raddeye varmış bulunmaktadır. Dış yardım yavaş yavaş eski borçların taksit ve faizlerini kapatmak için alınan bir kaynak olarak gelişmekte yani net yardım miktarı azalmakta ve neticede borç yükü gitgide ezici hale gelmektedir. Bazı memleketler için dış yardım iktisadî kalkınma fonu olmaktan çıkmakta, eski borçların ödenmesi için zarurî bir kaynak haline gelmektedir.

Tablo : 4
97 Az Gelişmiş Memleketin Dış Borç Ödeme Yükleri (Milyar dolar)

	1960	1961	1962	1963	1964	1965
Güney Amerika	1,4	1,3	1,3	1,3	1,7	1,7
Orta Doğu ve Güney Asya	0,4	0,4	0,5	0,5	0,7	0,8
Uzak Doğu	0,1	0,2	0,3	0,2	0,2	0,3
Afrika	0,1	0,1	0,1	0,2	0,3	0,3
Güney Avrupa (Türkiye Dahil)	0,3	0,3	0,2	0,3	0,4	0,4
T o p l a m	2,3	2,3	2,4	2,5	3,3	3,5

Kaynak : IBRD - IDA, Report.

Tablo 4 de nazarı dikkati çeken grup Orta Doğu ve Güney Asya olmaktadır. Bu durum Hindistanın aldığı geniş yardım dolayısı ile doğmaktadır. Türkiye; İspanya ve Yugoslavya ile beraber Güney Avrupa grubu içinde zikredilmiştir. Bu grubun 1962 den sonra borç ödeme yükünde bir hayli değişiklik olmuş ve hissedilir dere-

cede artmıştır.

Türkiye ve Dış Yardım

Bu kısımda gayet kısa olarak memleketimizin durumuna göz atacağız. Tablo 5 Türkiye'nin 1960'dan beri aldığı dış yardım miktarlarını göstermektedir.

Tablo : 5
Türkiye Yapılan Bilateral a)
Dış Yardım (1960-1965)
(milyon dolar)

	Karşılıksız Yardım (1)	Karşılıksız (Grants) (2)	Resmî Borç (Net) (3)	Yardım Toplamı (4)
1960	21,00	88,29	28,17	137,46
1961	57,00	99,06	32,57	188,63
1962	119,00	91,61	18,42	229,03
1963	99,06	66,58	56,23	221,87
1964	16,00	22,57	115,38	153,95
1965	5,88	15,73	154,56	176,16

Kaynak : OECD, Geographical Distribution of Pirancial Plows te less Developed Covutues, 1960-1964 ve 1965.

a) Türkiyeye yapılan multilateral yardı m miktarları çok azdır.

b) Türk parası ile ödenen (counterpait fonds) Amerikan Yardımı (PL 480, hubu- bat ihracatı).

de 93 milyon dolar indirilmiştir.

Kaynak : OECD, Economic Seuveys : Tur- key, 1964 ve 1965.

Tablo : 6

**Türkiye'nin Ödediği Borç ve Faiz
miktarları**
(Milyon dolar)

1960	65	29	94
1961	84	36	120
1962	101	33	134
1963 a)	99	32	131
1964 a)	110	31	141
1965 a)	110	28	138

a) Borç amortismanı ve Faiz miktarları, Türkiyeye yapılan borç bağısı (relief) dolayısı ile 1963'de 26, 1964'de 25 ve 1965'

Görülüyor ki memleketimize yapılan yardım 1963'e kadar artmakta ise de, son senelerde azalmağa başlamıştır. Son se- nelerde ilerisi için çok mühim bir tehlike teşkil eden bir gelişme de yardımın terki- bindeki borçların artmasıdır. 1960'da yüzde 20 olan borç nisbeti 1965'de yüzde 88'e yük selmiştir. Türkiyeye yardım yapan mem- leketlerin bu sahadaki tutumu yardımda borç nisbetinin atacağını hatta karşılıksız nisbetinin sıfıra düşeceğini imâ etmekte- dir.

Böylece borç ödeme yükü ilerde şid- detle artacak ve içinden çıkılmaz bir du- ruma girilecektir. Uzun bir araştırma yap madan meselenin ehemmiyetini şimdilik aşağıdaki tablo belirtmektedir:

Tablo : 7

**Türkiyenin Ödediği Faiz ve Amortismanın
Yardım Toplamına nisbetleri
(Yüzde olarak)**

1960	68
1961	64
1962	59
1963	59
1964	92
1965	78

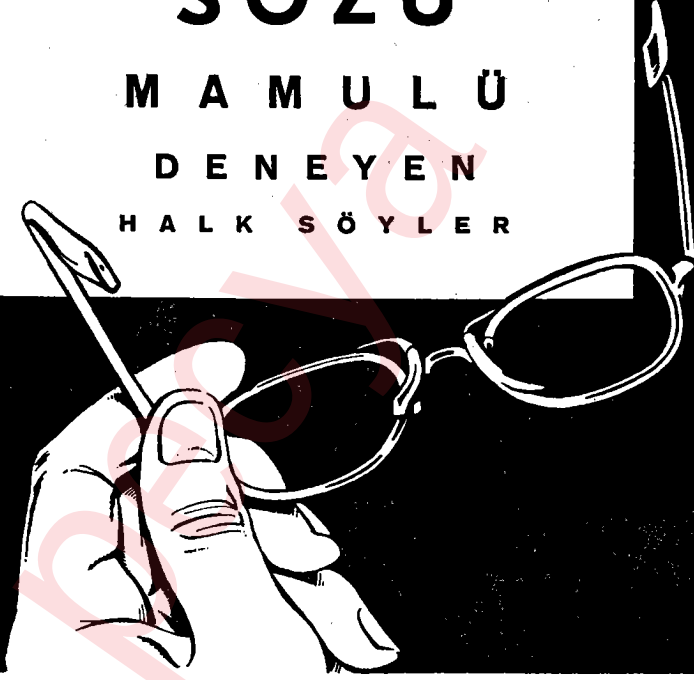
Kaynak : Tablo 5 ve 6

İlave edelim ki 1963, 64 ve 65 senele-
rinde Türkiye'ye «borç başışı» yapılmış-
tır. Eğer bu başışlar yapılmasa idi Tür-

kiye 1964'de aldığı yardımdan yüzde 8 ve
1965'de yüzde 30'dan fazla borç ödeme
yükü ile karşılaşmış olacaktı. Vaziyetin
vehameti bu rakamlarla açıkça ortaya çık-
maktadır.

Son senelerde dış muvazenemiz ba-
kımından en ümit verici gelişme, Alman-
yada çalışan işçilerimizin gelirlerinin mem-
leke'ye transfer edilen kısımları olmak
tadır. Kalkınma programımızın yanlış
tatbiki neticesi olarak içine düştüğümüz
bu güç durumdan da acaba bir kere da-
ha işçimizin alınteri ile mi kurtulacağız?
«Taşıma suyla değirmen dönmeyeceğini»
söyleyen atalarımıza hak vermemek elden
gelmemektedir.

**S
ON
SÖZÜ
MAMULÜ
DENEYEN
HALK SÖYLER**

Arçelik piyasada mevcut on beşe yakın markanın toplamından fazla satılan tek markadır

ARÇELİK

Hergün dünden ilerde

1968 M.

İşte
aradığım
akaryakıt...

TP

06 AP 226

YENİ VE MODERN SATIŞ İSTASYONLARI İLE YURT HİZMETİNDE

1968 M.

İşte
aradığım
akaryakıt...

TP

06 AP 226

YENİ VE MODERN SATIŞ İSTASYONLARI İLE YURT HİZMETİNDE

TÜRKİYE PETROLLERİ A.Ö.

**Yuvanızda
bahar**

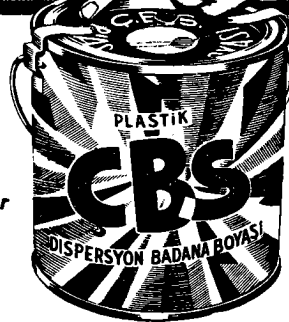
ÇBS

**ile
başlar**

*Çok kolay sürülür
Tamamen kokusuzdur
Çok çabuk kurur
Solmaz, çatlamaz
Su ile yıkanır
Fevkalade cazip pastel renkler*

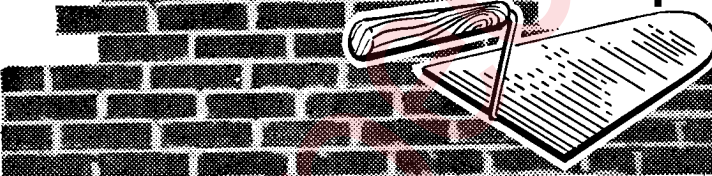
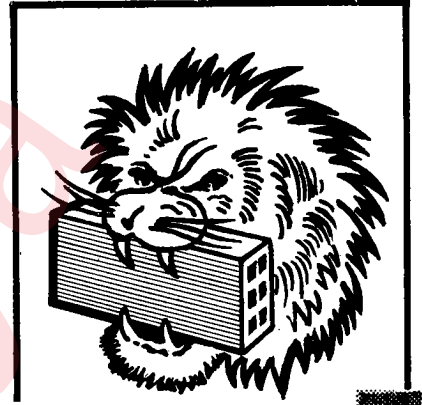
**ÇAVUŞOĞLU
BOYA SANAYİİ
İSTANBUL**

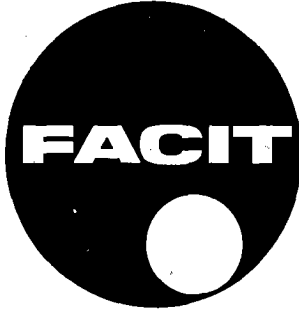
ARSLAN

tuğla

ATEŞ TUĞLASI
YAPI TUĞLASI

FABR.: Silâhtar C. 148 Eyüp-Tel : 21 11 32 - MAĞ.: Tersane Cad. 67 Karaköy-Tel : 44 30 40

AX

OTOMATİK MUHASEBE MAKİNELERİ

- Yevmiye ve Defterikebiri aynı anda işler
- Mizan her an hazırdir
- Bilânço için gerekli emek ve zamanı asgariye indirir.
- Her türlü muhasebe işlerinizde sür'at emniyet ve tasarruf sağlar

SAĞLAM

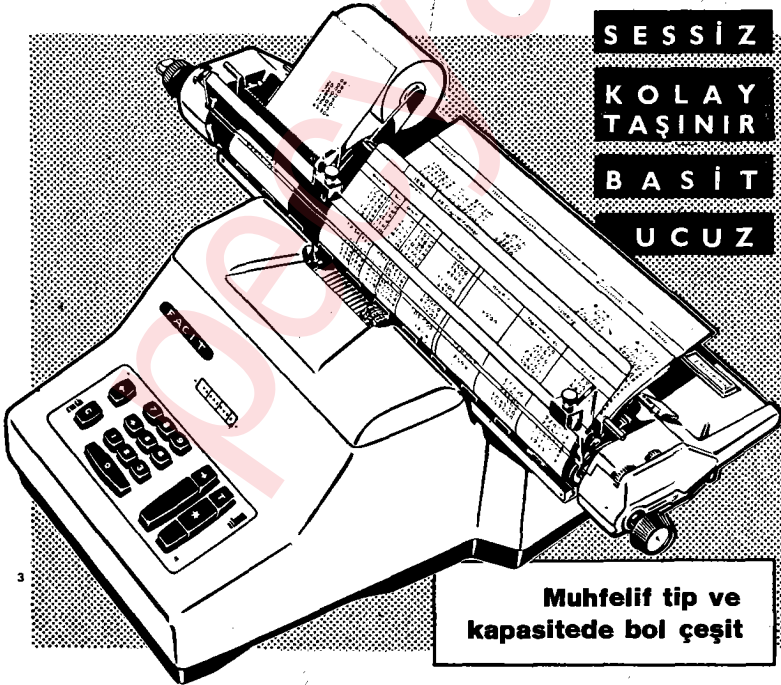
SÜR'ATLI

SESSİZ

KOLAY
TAŞINIR

BASİT

UCUZ

Muhtelif tip ve
kapasitede bol çeşit

TAFSİLÂT
İSTEYİNİZ

TEKNOSAN

Büro Makine ve Levazımı Ticaret ve Sanayi A.Ş.

Karaköy, Vovvoda Cad. 52 İstanbul

4917 66

İ M T A Ş

İttihadı Milli Türk Anonim Sigorta Şirketi

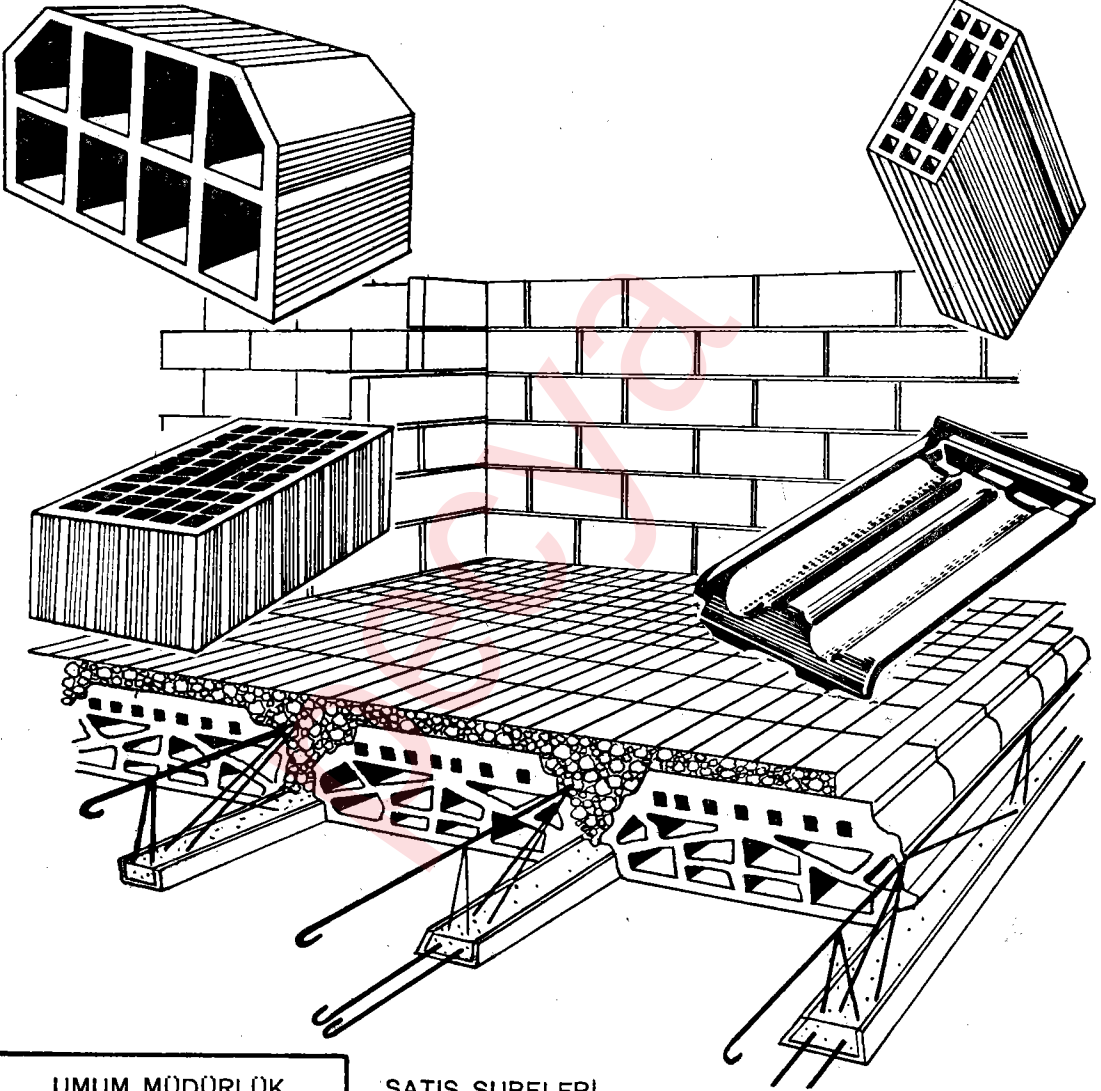
Merkezi: Karaköy, Ünyon Han Tel : 44 74 74 (Beş hat)
Sermaye ve İhtiyatlar TL. 19.000.000.—

*50 nci Hizmet yılında
Bütün tecrübesiyle sigortalarınız için
emrinizdedir.*

TUĞLA - KİREMİT ve ASMOLEN FABRİKALARI

UMUM MÜDÜRLÜK

Meclisi Mebusan Cad. Arhan
Salıpazarı - İstanbul

☎ : 49 79 56
49 74 14

SATIŞ ŞUBELERİ

İSTANBUL Meclisi Mebusan Cad. Arhan Salıpazarı - İstanbul
☎ : 49 58 02 - 44 81 29

KADIKÖY Mühürdar Fuat Bey Sokak Talas İş Hanı kat 1
Kadıköy - İstanbul ☎ : 36 13 42 - 36 48 98

Hayatı zindan eden
baş ağrılarına karşı

GRIPIN

faydalıdır

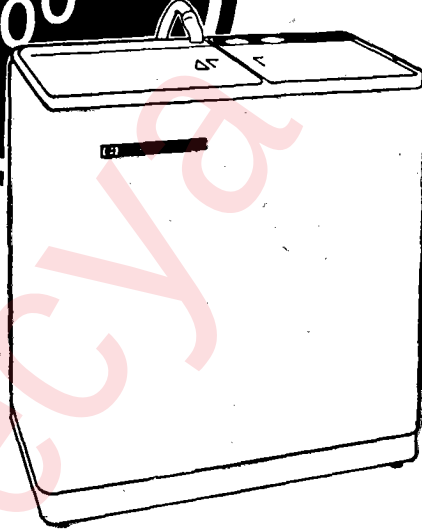

GRIPIN,
baş, diş, adale
sinir ağrılarını
teskin eder

GRIPIN,
bayanların
muayyen
zamanlardaki
sancılarında
faydalıdır

GRIPIN,
grip ve nezle
başlangıcında
birçok fenalıkları
öner

GRIPIN,
4 saat ara ile
günde 3 adet
alınabilir

1407 M

DÜNYADA EN ÇOK SATILAN ÇAMAŞIR MAKİNESİ

**Mataş Ticaret A.Ş. Halaskârgazi Cad. 133
Pangaltı - İstanbul Tel: 47 44 30**

Moran Reklam : 580

YENİLİK BASIMEVİ

Cağaloğlu Yokuşu, Cemal Nadir Sokağı
Büyük Mîlâs Hanı No. 45 - 46 - 47 - 48
Telefon : 27 11 53 - 22 56 41 İstanbul

DİZGİ BASKI CİLT

" Kartvizitten Gazeteye Kadar ..
bütün işlerinizde güvenle
başvuracağınız en yetkili müessese

Güzellik banyonuz için

kullanınız

*Puro, sizi daha genç,
daha güzel gösterir...
Puro, cildinize,
hayranlık yaratan
bir cazibe verir.*

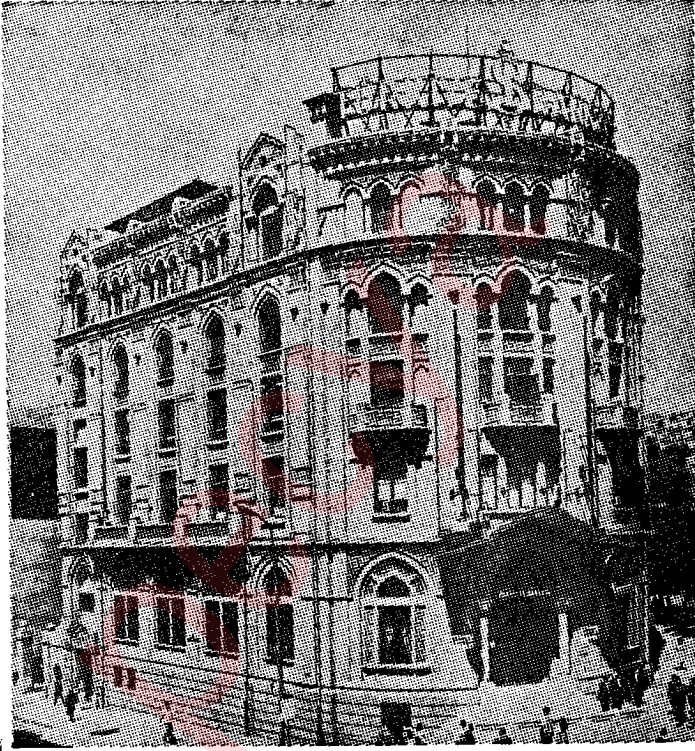

Bol köpüklü - Nefis kokulu

PURO

SİZİN ÖZ MALINIZDIR

BİLÜMUM BANKA MUAMELELERİ İÇİN
TÜRKİYE İŞ BANKASI
hizmetinizdedir

Umum Müdürlük - Ulus Meydanı (Ankara)

CARİ HESAPLAR ● HAVALER ● TİCARİ SENETLER ● KREDİ MEKTUPLARI
● KEFALET MEKTUPLARI ● DÖVİZ ALIM VE SATIMI ● SEYAHAT
ÇEKLERİ ● İTHALÂT AKREDİTİFLERİ ● KİRALIK KASALAR ● v. s.

DÜNYANIN HER TARAFINDA MUHABİRLERİ VARDIR

1968 YILINDA

17

Milyon
Milyon
Milyon
Milyon
Milyon
Milyon

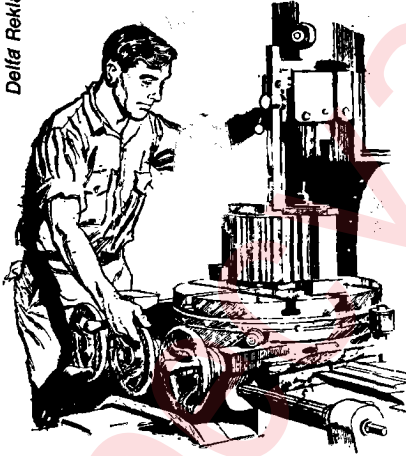
Milyon

Milyon
Milyon
Milyon
Milyon
Milyon
Milyon
Milyon
Milyon
Milyon
Milyon

T.C. ZİRAAT BANKASI

**Bilgi ve
Çalışma
gücünüz
kadar
krediye de
ihtiyacınız
var.**

Delta Reklamcılık

Emek ve bilginizi ancak para ile değerlendirebilirsiniz. Türkiye Halk Bankası küçük esnaf ve sanatkar'ın emek ve bilgisini verdiği kredilerle değerlendirmektedir.

**TÜRKİYE
HALK
BANKASI**